UNICHECK
by Turnitin

Ім'я користувача:
Полтавський інститут економіки і права Полтавськи...

ID перевірки:
1016339305

Дата перевірки:
09.06.2024 21:11:51 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
10.06.2024 08:21:52 EEST

ID користувача:
100011301

Назва документа: **Дипломна_Мосієнко**

Кількість сторінок: **72** Кількість слів: **11991** Кількість символів: **97381** Розмір файлу: **581.50 KB** ID файлу: **1016140397**

16.3%
Схожість

Найбільша схожість: **2.58%** з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: **1015911174**)

14.1% Джерела з Інтернету	918	Сторінка 74
3.91% Джерела з Бібліотеки	41	Сторінка 85

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%
Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи	4

Міністерство освіти і науки України
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА

Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти

Соціальна робота
(назва освітньої програми)

231 «Соціальна робота»
(шифр і назва спеціальності)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-АДАПТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Студентки:
Мосієнко Людмили Олександрівни

Науковий керівник:
Бебик Валерій Михайлович, д.політ.н., професор,
Рецензент:
Дзекун Юрій Олексійович, к.п.н., доц.

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ Надія МЯКУШКО
(підпис) (ініціали та прізвище)

«___» _____ 20__ року

Полтава 2024

Реєстраційний № ____ _____ _____
(дата) (ПІП)

Результати перевірки _____ _____ _____
(до захисту) (ПІП) (дата)
(на доопрацювання)

Результати захисту: _____
(оцінка)

Голова ЕК _____ _____
(підпис) (ПІП)

Члени ЕК _____ _____
(підпис) (ПІП)

_____ _____
(підпис) (ПІП)

_____ _____
(підпис) (ПІП)

_____ _____
(підпис) (ПІП)

Відповідальний секретар ЕК _____ _____
(підпис) (ПІП)

ПОЛТАВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І ПРАВА УНІВЕРСИТЕТУ «УКРАЇНА»

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр
Галузь знань: 23 *Соціальна робота*
Спеціальність: 231 *Соціальна робота*

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
соціальної роботи та
спеціальної освіти
_____ доц. Мякушко Н.С.
(підпис)

“___” _____2024року

З А В Д А Н Н Я
НА МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ
_____ Мосієнко Людмилі Одександрівні___
(прізвище, ім’я, по батькові)

1. Тема роботи
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-АДАПТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

_____
керівник роботи
Бебик В.М., доктор політичних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти

затверджені наказом по інституту від “____”_____202_ року № ___
2. Строк подання здобувачем освіти роботи _____
3. Вихідні дані до роботи _____
_____
_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Виконавці
1.	Забезпечення здобувачів освіти методичними рекомендаціями по виконанню роботи	На початку навчання	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
2.	Вивчення напрямків дослідження	За графіком	Здобувач освіти
3.	Складання плану роботи та підготовки індивідуального завдання роботи	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
4.	Аналіз літератури за проблемою. Робота над теоретичною частиною дослідження	За графіком	Здобувач освіти
5.	Підготовка наукових тез з теми, що досліджувалась	За графіком	Наук. керів. Здобувач освіти
6.	Розробка діагностичного інструментарію та проведення констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
7.	Узагальнення результатів констатуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
8.	Проведення формуючого експерименту	За графіком	Здобувач освіти
9.	Узагальнення результатів формуючого експерименту та оцінка ефективності корекційних заходів	За графіком	Здобувач освіти
10.	Подання на кафедру закінченої роботи, включаючи електронну версію (з метою перевірки її на плагіат)	До передзахисту	Наук. керів. Здобувач освіти
11.	Підготовка письмового відзиву на роботу	До передзахисту	Наук. керів.
12.	Проведення попереднього захисту робіт	За графіком	Комісія
13.	Прийняття рішення про допуск роботи до захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
14.	Зовнішнє рецензування	До передзахисту	Наук. керівнк
15.	Направлення робіт з рецензією до екзаменаційної комісії (ЕК) для захисту	За графіком	Кафедра соціальної роботи та спеціальної освіти
16.	Захист роботи	За графіком	Комісія

Здобувач освіти _____ ___**Мосієнко Л.О.**___
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ ___**Бебик В.М.**____
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Дипломна робота магістра: 73 с., 3 рис., 2 табл., 58 джерел.

У магістерській роботі розглядаються проблеми та перспективи формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови в умовах Університету третього віку.

Проаналізовано досвід реалізації програм навчання іноземної мови слухачів в Університеті третього віку територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) управління соціального захисту населення Подільської районної у м.Полтаві ради. Зроблено спробу дати оцінку ролі іншомовної освіти старшого покоління як засобу подолання та профілактики низки негативних наслідків соціальної адаптації. У роботі також наведено результати авторського досвіду та узагальнення і сформовано рекомендації щодо особливостей навчання іноземної мови літніх слухачів Університету третього віку.

Проведене дослідження підтвердило успішність практики соціальної роботи з літніми людьми у форматі інформальної геронтоосвіти на соціальну адаптацію літніх людей, користувачів соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» та інших геронтоосвітніх програм для людей літнього віку.

Об'єкт дослідження – формування і розвиток комунікативно-адаптивних компетенцій.

Предмет дослідження – формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Мета дослідження – формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови та

визначення моделі її формування в умовах Університету третього віку територіального центру.

Методи дослідження. Реалізація мети і завдань дослідження здійснювалася шляхом комплексного поєднання теоретичних і емпіричних методів: аналіз літератури для обґрунтування актуальності проблеми дослідження; методи аналізу та синтезу, систематизація і узагальнення для виявлення засад, сутності та особливостей формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови; тестування літніх слухачів для з'ясування ступеню впливу на їх самореалізацію геронтоосвітнього процесу Університету третього віку.

Одержані висновки та їх новизна. Виявлено сприятливий вплив інформальної геронтоосвіти на формування іншомовних компетентностей літніх людей; визначено методологічні засади процесу самореалізації людини літнього віку в умовах Університету третього віку, інтегративний вплив комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Практична значущість роботи полягає у визначенні герагогічних умов формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах в умовах Університету третього віку.

Результати дослідження можуть бути застосовані під час надання соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» та професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: Геронтоосвіта, іноземна мова, інформальна освіта, соціальна робота, інтеграція літніх людей, Університет третього віку, слухачі літнього віку.

ЗМІСТ

ВСТУП 9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ 13
1.1. Генеза інституту соціальної підтримки людей літнього віку 13
1.2. Чинники, що зумовлюють еволюцію соціального становища людей літнього віку. 18
Висновки до першого розділу 25
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-АДАПТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОГО НАВЧАННЯ 26
2.1. Сутність комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови 26
2.2. Модель формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови 39
Висновки до другого розділу 60
ВИСНОВКИ 62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 66

ВСТУП

Гуманізація та глобалізація сучасного суспільства змушує задуматися, що єдиною можливою відповіддю на виклики процесів, що відбуваються зараз у світі, є підвищення якості життя.

Відповідно до Конвенції МОП № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики» держави покликані вживати всіх заходів для забезпечення найкращого життєвого рівня, включаючи соціальне забезпечення та освіту населення, для підтримки соціальної гнучкості, активності, гідного існування та автономної життєдіяльності сучасного суспільства: всіх верств та вікових категорій. Гідність є важливою гуманітарно-ціннісною характеристикою тимчасових, просторових, міжсуб'єктних координат існування людини.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що питання соціальної адаптації людей літнього віку, підтримки їхньої комунікативної взаємодії із соціумом, необхідністю збільшення зайнятості та залучення людей похилого віку до життя сучасного суспільства в Україні перебувають на стадії розвитку та викликають великий науковий інтерес.

У житті людини літнього віку вітчизняні та зарубіжні дослідники визначають освіту як чинник соціального розвитку, як умова збагачення духовного життя, розвитку самосвідомості та розумового розвитку, а також як фактор, що сприяє спілкуванню через розвиток мови, розширення кола спілкування, тобто соціалізації.

Геронтоосвітня діяльність, що має величезний арсенал форм і методів духовного і фізичного розвитку особистості, здатна оптимізувати життєдіяльність людей літнього віку, стимулювати їх творчі здібності. У цьому актуалізується розробка програм, пошук нових підходів, структури, змісту геронтоосвітньої діяльності, вкладеної у забезпечення активного життя.

Прагнення знайти шляхи вирішення цих протиріч визначило необхідність розробки моделі формування комунікативно–адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Об'єкт дослідження – Формування і розвиток комунікативно-адаптивних компетенцій

Предмет дослідження – Формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Мета дослідження – визначити теоретичні засади, сутність комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови та визначити моделі їх формування в умовах Університету третього віку територіального центру.

Завдання дослідження. Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити наступні завдання:

1. Окреслити генезу інституту соціальної підтримки людей похилого віку.

2. Визначити чинники, що зумовлюють еволюцію соціального становища людей літнього віку.

3. Охарактеризувати сутність комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

4. Емпірично дослідити та визначити модель формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови.

Гіпотеза дослідження є науковим припущенням, що процес формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах буде ефективним,

якщо розроблено та впроваджено модель навчання людей похилого віку іноземній мові в Університеті третього віку як інформальній інституції суспільного життя.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові методи порівняльного аналізу й синтезу (для окреслення концептуальних основ дослідження та здійснення теоретичної інтерпретації основних понять), системного аналізу (для здійснення операціональної інтерпретації основних понять та розробки робочих гіпотез дослідження), типологізації (для опису основних тенденцій та закономірностей у формуванні комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у практиці соціальної роботи).

Практична значущість. Отримані результати можуть бути використані у науково-дослідній діяльності для подальшого наукового розроблення проблеми формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови, а також для здійснення відповідних досліджень, спрямованих на впровадження інструментів оцінки сформованості геронтоосвітніх іншомовних компетентностей для успішної адаптації у сучасному суспільстві. Також ці результати можуть бути використані для організації геронтоосвітніх програм або проєктів у соціальних закладах, зокрема Університетах третього віку.

Наукова новизна дослідження – набули подальшого розвитку наукові положення щодо змісту поняття «комунікативно-адаптивна компетенція» у сфері вивчення іноземної мови, сформовану позитивними мотивами на основі усвідомлення своїх переваг у дозвіллєво-геронтоосвітній

діяльності, *розроблено* модель формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах в умовах Університету третього віку, удосконалено *відомості щодо* герагогічних умов ефективної реалізації моделі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку у процесі навчання іноземної мови у гетерогенних групах.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні результати дослідження було представлено у доповіді на V Всеукраїнській студентській конференції «Розвиток сучасної науки: актуальні питання теорії та практики» (Тернопіль, 2024).

Структура магістерської роботи. Вступ, два розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел, додаток. Повний обсяг магістерської роботи 73 сторінки, уміщено 2 таблиці, 3 рисунки, 58 найменувань, зазначених у списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО СТАНОВИЩА ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ.

1.1. Генеза інституту соціальної підтримки людей літнього віку.

Наша країна, як і інші країни світу, вступила в період, коли спільнота громадян літнього покоління стає дедалі більшою. Збільшення вчетверо населення планети останні 100 років – з 1,6 до 6,4 млрд. Стабілізація лише на рівні 9 млрд. у найближчі 50 років (зі збереженням несприятливої динаміки). Урбанізація та стрімке збільшення кількості мегаполісів (з населенням понад 15 млн. осіб), насамперед у менш розвинених країнах [58].

Глобальними тенденціями у сучасному соціальному розвитку є збільшення кількості та частки осіб похилого віку, зменшення кількісного складу сімей, зниження частки працездатного населення вікової структури, збільшення потреби у довгостроковому догляді при зниженні ресурсів щодо його організації [4].

Щодо якості життя людини переважають такі мега-тенденції: зниження якості продовольчих товарів та їх майбутній дефіцит, зростаюча нерівність рівня життя в різних країнах, високі вимоги до розвитку системи охорони здоров'я та соціальної підтримки, формування ідеології «суспільства споживання» [17].

Серед науково-технічних викликів сучасності, що впливають на соціальний розвиток – генетичні модифікації людини, тварин та рослин. Швидке поширення суперкомп'ютерів, штучний інтелект, роботи, нанотехнології – все це відображає реалії цифрового суспільства [37].

В Україні за статистикою, люди похилого віку становлять 22,7% [33]. І дуже важливо зробити їхнє життя незалежним, покращити його якість, забезпечити активне довголіття [38].

Модель соціального захисту населення склалася понад 30 років тому для вирішення надзвичайних завдань забезпечення виживання людей у складних життєвих обставинах. За ці роки набула розвитку інфраструктура соціальних послуг з обслуговування громадян похилого віку та осіб з інвалідністю вдома. Сотні тисяч людей похилого віку отримали можливість у літньому віці жити у своїх оселях, у звичному оточенні, зберігаючи сусідські зв'язки та соціальні контакти.

Саме у ці роки формувалася нормативно-правова база нової галузі – Соціальна робота, розвивалася мережа соціальних установ, розширювалася мережа навчальних закладів країни, які ведуть підготовку професійних кадрів.

Проте, за минулі роки багато що кардинально змінилося: Україна стала країною з ринковою економікою, значні маси населення адаптувалися до її вимог. Категоріальний, а не персональний принцип надання заходів соціальної підтримки перестав відповідати завданням забезпечення виживання та розвитку громадян України. Патерналістський підхід частини населення до отримання соціальної допомоги перешкоджає формуванню установок на самостійність та соціальну відповідальність. І цілком закономірно виникла потреба модернізації системи соціального захисту населення [13].

По-перше, потужна динаміка діалектичного стрибка початку 90-х років поступово згасала без постійного підживлення новою енергією, новими професійними та організаційними посилами. Скорочувалася результативність праці, віддача нашої галузі ставала все менш ефективною.

По-друге, змінилася соціальна реальність, що наклало свій відбиток на специфіку функцій, виконуваних соціальної роботою. Функція виживання у критичних умовах відступає задній план перед функцією підтримки життєдіяльності. Поліпшення якості життя, створення гідних умов існування для людей, у тому числі тих, хто перебуває у скрутній життєвій ситуації, стають пріоритетами соціальної роботи.

По-третє, соціальна робота як інститут і процес завжди має нести у собі виразний відбиток суспільства, підпорядковуватися його соціальним нормам і запитам. У умовах українського суспільства це означає, що професійна діяльність, яка формувалася на патерналістських, неринкових, механічно-розподільчих підставах, повинна перетворитися навіть не відповідно до вимог ринкового оточення: вона повинна відповідати вимогам і закономірностям українського суспільства, що модернізується, крім того – професійним стандартам фахівців.

Виклики сьогодення вимагають, щоб у діяльності соціальних служб поступово здійснювався перехід від заходів щодо вирішення проблем надзвичайного характеру до заходів щодо розвитку внутрішніх сил та особистісних ресурсів клієнтів [48].

Сформувався запит на нову сучасну, ефективнішу модель соціальної політики щодо людей літнього віку. Вона повинна спиратися на диференційований підхід на основі оцінки індивідуальної потреби, створення умов, що забезпечують як активне довголіття, так і ефективну підтримку тим, хто дійсно потребує допомоги [5]. На цьому тлі важливим є залучення клієнтів літнього віку у суспільно-політичне життя, а також створення комфортних умов для реалізації їх соціального потенціалу.

Однією з головних цілей Стратегії здорового та активного довголіття населення на користь людей літнього віку є підтримка активного довголіття [42].

В Україні успішно реалізується соціально-педагогічна послуга Університет третього віку, що спрямована на підвищення якості життя людей літнього покоління, у якому передбачені різні геронтоосвітні та культурно – дозвіллєві заходи [40]. Сьогодні в Університетах третього віку працюють факультети різного спрямування, у тому числі й факультети із вивчення іноземних мов. Для активізації внутрішніх ресурсів людей літнього віку проводяться щорічні конкурси та випускні вечори. З метою широкого інформування клієнтів територіального центру соціального обслуговування про переведення послуг у цифровий формат, доступність державних послуг для людей літнього віку, в рамках Університетів третього віку працюють факультети цифрової грамотності, що функціонують при територіальних центрах соціального обслуговування [21].

Набуття чинності Закону України «Про соціальні послуги» активізувало процеси, спрямовані на підвищення ефективності соціального обслуговування:

- оптимізація, спрямована на скорочення неефективних чи дублюючих функцій установ, зменшення управлінських та інших витрат;

- перегляд функціоналу надавачів соціальних послуг, організація діяльності на основі професійних стандартів та стандартів соціальних послуг;

- технологізація соціального обслуговування, використання можливостей сучасної цифрової техніки, логістичних та транспортних ресурсів;

- сприяння формуванню ринку соціальних послуг, організація роботи на основі приватно-державного партнерства;

- формування незалежної системи оцінки якості послуг [41].

Однією з інтенсивних форм роботи є Університет третього віку, де організація діяльності побудована на основі перебування слухачів літнього віку протягом усього робочого дня. Це не лише надає клієнтам літнього віку можливість обирати цікаві та захоплюючі заняття, але також забезпечує безпеку їхньої життєдіяльності.

Літній вік – це час розуміння себе, усвідомлення свого місця у житті. Літній людині потрібні не лише ліки та продукти харчування. Для повноцінного життя їй необхідне душевне спілкування, наповнене подіями життя, яке захищає від самотності, сповнює радістю буття. Щоб душа не старіла, потрібні умови для реалізації бажань та відповідних віку, життєвих настанов і навіть амбіцій. Досягнення цього – головне спільне завдання державних і недержавних надавачів послуг.

1.2. Чинники, що зумовлюють еволюцію соціального становища людей літнього віку.

Соціальне становище людей літнього віку виступає однією з характеристик розвитку суспільства, що у своїй динаміці відбиває процеси його стратифікації. У зв'язку зі стрімкими змінами в українському

суспільстві, зумовленими переходом до ринкових відносин, соціальний стан людей літнього віку закономірно трансформується [26]. Така трансформація передбачається системою об'єктивних та суб'єктивних умов, які й будуть розглянуті у цьому підрозділі.

Чинники, що зумовлюють соціальне становище людей літнього віку в умовах становлення ринкових відносин, можна розділити на об’єктивні та суб’єктивні.

Серед об’єктивних чинників: економічний стан країни; політична ситуація у суспільстві; демографічна ситуація; правова база; соціальна політика держави щодо людей літнього віку.

Серед суб’єктивних факторів: соціально – психологічний настрій людей літнього віку; задоволеність рівнем матеріального становища; ціннісні орієнтації; рівень соціальної адаптації до нових суспільних умов; соціальна активність; довіра соціальним інститутам (див. рис. 1.1).

Рис. 1.1 Чинники, що зумовлюють соціальний статус людей літнього віку у суспільстві

Доцільно розглянути сутнісні характеристики об'єктивних та суб'єктивних чинників еволюції соціального стану людей літнього віку.

Економічний стан країни, соціально-економічна ситуація завжди мають вирішальний вплив на соціальне становище населення, соціальний статус його різних груп. Особливо це стосується людей літнього віку, становище яких після виходу на пенсію відбиває економічні можливості держави [27].

Демографічна ситуація в Україні характеризується: зменшенням загальної чисельності населення, зниженням рівня народжуваності та тривалості життя, зростанням чисельності літніх та старих, і, як наслідок, старінням населення; зростанням числа захворювань, активізацією міграційних процесів. На демографічний стан держави істотно впливають як процеси народжуваності, смертності, так і міграційні процеси. Незважаючи на той факт, що найактивнішою у міграційному аспекті вважається молоде населення, кількість літніх людей, що залишили Україну з початком повномасштабного вторгнення рф є досить суттєвою [50]. Таким чином українська демографічна ситуація, що склалася, характеризується зменшенням частки молодого населення та збільшенням демографічного навантаження на працездатне населення, що істотно впливає на пенсійну систему та економічне становище країни та її громадян, особливо літніх громадян.

Дія суб'єктивних чинників також призводить до зниження соціального престижу та становища літніх людей у сучасному українському суспільстві.

Соціально - психологічний настрій являє собою психологічне явище, що виражається у певному стані почуттів та розуму, що впливає на поведінку (економічне, політичне, культурне та ін.) [16]. Внаслідок переходу до ринкової економіки відбулися глибинні зміни в соціальній структурі, що супроводжуються стратифікацією суспільства, його соціальною диференціацією, поляризацією.

Низький рівень економічного добробуту людей літнього віку не дозволяє їм вийти навіть на прожитковий мінімум, тому соціальний статус

останніх знижується. Протягом усього періоду переходу до ринкової економіки рівень пенсійного забезпечення був суттєво нижчим за прожитковий мінімум [9]. Безумовно, що це відображається на оцінках літніми людьми рівня їхньої задоволеності матеріальним становищем.

Внаслідок соціальної трансформації суспільства відбулася соціальна та економічна стратифікація населення, тобто розшарування населення за рівнем доходів або вертикально ранжований розподіл сімей за матеріальним становищем.

Важливим чинником, що зумовлює соціальне задоволення, є ціннісні орієнтації особистості [44]. Під базовими цінностями розуміються духовні ідеї, укладені в поняттях, які використовуються індивідом (індивідуальні базові цінності) або соціальною групою, шаром, нацією (наднидивідуальні базові цінності) як критерії та стандарти в ситуаціях, що потребують оцінки, вибору цілей та прийняття рішень. Для різних груп, верств суспільства характерні певні набори цінностей (ієрархія). Засвоєні особистістю, вони є найважливішими детермінантами поведінки індивіда, його рішень та виборів [8].

Період становлення ринкових відносин змінив моральні, духовні та ідеологічні цінності більшості українців.

Нові суспільні базові цінності є сутнісними цінностями демократії західного типу (заохочення підприємливості, індивідуалізму, кваліфікованості тощо), що належать до ліберального типу. Проте сучасному суспільству не вистачає солідарності, гуманності, терпимості та довіри. Чим старша людина, тим важче вона пристосовується до нових умов життя, гостріше відчуває реальну соціальну незахищеність,

перебуває у владі ностальгічних спогадів про соціальні гарантії, орієнтована на вибір патерналістських відносин з державою.

Нове статусне становище літніх людей у суспільстві передбачає значну зміну життєвої ситуації, яка пов'язана як із зовнішніми факторами (офіційний вихід на пенсію, багаторазове розширення вільного часу, раніше зайнятого роботою, зміна правового, економічного статусу), так і внутрішніми (усвідомлення вікового зниження фізичної активності та психологічної сили, пасивно-залежне становище від суспільства та сім'ї, формування нового соціального статусу літньої людини) [20].

Ці зміни вимагають від людини літнього віку переосмислення цінностей, ставлення до дійсності, себе, тобто перебудови своєї свідомості, пошуку нових можливостей і шляхів реалізації своєї активності. У літніх людей процес перебудови свідомості, пов'язаний із виходом на пенсію та усвідомленням нового соціального статусу відбувається по-різному. В одних він відбувається швидше та легше, в інших – довгий час і зі значними «втратами», визначається процесом соціальної адаптації. Соціальна адаптація являє собою процес пристосування особистості до умов середовища, що змінюється, результатом, якого є прийняття нової соціальної ролі [30]. Натепер склалося узагальнене розуміння соціальної адаптації населення як виду взаємодії особистості або соціальної групи із соціальним середовищем, у ході якого, узгоджуються взаємні вимоги та очікування його учасників [45]. Соціальна адаптація і соціалізація характеризуються здатністю індивідів, різних соціальних верств та груп населення раціонально та ефективно використовувати наявні професійно-кваліфікаційні ресурси, особистий потенціал для вбудовування в суспільну

ситуацію, що склалася, з метою реалізації своїх потреб та інтересів. Як цілі соціалізації та соціальної адаптації можуть розглядатися досягнення більш високого рівня життя і високих статусних позицій, підтримання рівня і статусу, що склався. Натепер надзвичайно актуальним є питання соціальної адаптації людей літнього віку та пошуку її напрямків, засобів і способів. Соціальна адаптація розглядається як основа соціальної поведінки людей похилого віку з її регіональними особливостями в сучасному українському суспільстві [29]. У свою чергу, процес і результат соціальної адаптації тісно пов'язаний з механізмом вибору соціальних стратегій, що призводить до конструювання своєї соціальної реальності. Літня людина будує біля себе свою соціальну реальність, вибирає свої стратегії соціальної поведінки і сама слідує правилам, позначеним у суспільстві для реалізації цих стратегій [23].

Соціальне самопочуття людей літнього віку як представників особливої вікової групи та соціального статусу переважно пов'язані з їх ставленням до свого виходу пенсію, тобто. до зміни свого соціального статусу (див. рис. 1.2). Частина з них не відчувають жодних проблем при виході на пенсію, інша частина порівняно безболісно переживають цей етап у своєму житті, є і такі, для кого цей момент був важкий. Більшість людей літнього віку мають досить розвинений адаптаційний потенціал, що дає їм можливість порівняно легко і безболісно переживати зміни, що відбуваються в житті [28].

Рис. 1.2. Фактори, що впливають на соціальне самопочуття людей літнього віку.

Серед існуючих соціокультурних чинників соціальної адаптації та вибору соціальних стратегій у людей літнього віку, одним із важливих є наявність освіти. Показники як освіти, так і оцінки свого здоров'я, можливості соціального захисту та участі у вирішенні своїх соціальних проблем, визначають соціальні ресурси, необхідні для формування соціального капіталу особистості у літньому віці.

Висновки до першого розділу.

У соціальній структурі українського суспільства люди літнього віку є багаторівневою групою, що володіє специфічними моральними, економічними та соціально-психологічними характеристиками.

Соціальне становище пенсіонерів не є статичною характеристикою цієї групи населення; її еволюція має низхідний характер, обумовлений сукупністю об'єктивних та суб'єктивних факторів. До об'єктивних чинників належать: економічна ситуація у суспільстві, політичне становище країни, правова база, соціальна політика щодо пенсіонерів, демографічні процеси, зниження продуктивності соціальної активності та трудової діяльності. До суб'єктивних факторів - соціально-психологічний настрій, задоволеність рівнем матеріального становища, ціннісні орієнтації, рівень соціальної адаптації до нових економічних умов, соціальна активність.

Нове статусне становище людей літнього віку у суспільстві розглядається зарубіжними та вітчизняними дослідниками як кризове, оскільки передбачає значну зміну життєвої ситуації, яка пов'язана як із зовнішніми факторами (офіційний вихід на пенсію, багаторазове розширення часу, раніше зайнятого роботою, зміна правового, економічного статусу), так і внутрішніми (усвідомлення вікового зниження фізичної та психічної сили, пасивнозалежне становище від суспільства та сім'ї, формування нового соціального статусу літньої людини).

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-АДАПТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОГО НАВЧАННЯ

2.1. Сутність комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови.

Компетенція в перекладі з латинського (competentia) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. Компетентна у певній галузі людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь та ефективно діяти в ній.

У методиках навчання окремим предметам компетенції використовуються давно, наприклад, лінгводидактичні компетенції застосовуються в мовах, комунікативні – в інформатиці. В останні роки поняття «компетенція» вийшло на загально-дидактичний та методологічний рівень [14]. Це пов'язано з його системно-практичними функціями та інтеграційною метапредметною роллю у спільній освіті. Посилення уваги до цього поняття обумовлено також рекомендаціями Ради Європи [43].

Слід зазначити, що немає єдиного узгодженого визначення та переліку компетенцій. Оскільки компетенції – це насамперед замовлення суспільства до підготовки його громадян, то такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму у певній країні чи регіоні. Досягти такого погодження не завжди вдається. Слід зазначити те що, що є різні визначення поняття «компетенція» [31].

І.Д.Бех трактує компетенцію як здатність мобілізувати знання, вміння у конкретній соціальній ситуації [7]. Зазначена здатність обумовлює грамотні дії особистості різних ситуаціях.

У нашій роботі ми спиратимемося саме на визначення І.Д.Беха, оскільки воно найточніше і коротко відбиває суть поняття «компетенція» для нашої роботи.

Наразі український соціум наблизився до такого періоду свого розвитку, коли відбувається постійне збільшення частки літнього населення, незважаючи на це люди літнього віку законодавчо навіть не виділені в окрему вікову категорію. Хоча на цей віковий період припадає велика кількість різноманітних ризиків: погіршення здоров'я, поступове зниження самостійності, можлива втрата роботи, низька соціальна мобільність.

Комунікативна активність та робота адаптаційних механізмів виділяються вченими як провідні фактори у літньому віці. Активна форма старості передбачає високу соціальну мобільність, збереження соціальних зв'язків, що залежить від соціальної включеності у життя [2]. Пасивна форма характеризується поступовою втратою соціальних зв'язків у зв'язку з різкою зміною соціальних ролей (наприклад: відхід пенсію) чи втратою близьких (цей віковий період недаремно називають «віком втрат»), тобто десоціалізації [12].

Актуальність формування комунікативно-адаптивної компетенції обумовлена такими факторами:

- зниження рівня соціалізації, а в деяких випадках необхідність ресоціалізації;

- необхідність адаптації до змінних соціальних умов та нового соціального статусу;
- вибір стратегії старіння, що безпосередньо залежить від цілей, поставлених у новій соціальній ролі.

Формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку в процесі навчання іноземної мови – це поетапний процес та результат комплексних перетворень у цілеспрямованому становленні, розвитку та вдосконаленні наявних якостей, знань, умінь та навичок у структурі:

- розвиток базових психологічних та комунікативних якостей для активної участі у геронтоосвітній діяльності;
- формування мотиваційно-ціннісних орієнтацій у галузі геронтоосвітньої діяльності з вивчення іноземної мови;
- оволодіння знаннями, вміннями та навичками використання різних методів для сприяння процесу вивчення іноземної мови;
- формування здатності гнучко реагувати на умови соціальної дійсності, що змінюються [15].

Взаємодія соціального педагога-геронтовикладача та літніх слухачів спрямована на цілісний процес виділених перетворень. Такий підхід дозволяє розглядати можливості вивчення іноземної мови у процесі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку як провідної діяльності, яка спрямована на перетворення особистості засобами моделювання проблемних ситуацій [35]. Комунікативно-адаптивна компетенція передбачає, що в залежності від рівня сформованості даної компетенції літня людина відчуває різний ступінь

життєвої задоволеності залежно від ступеня реалізації матеріальних та духовних потреб.

Питання змісту якості життя серед учених до нашого часу залишається дискусійним. Якість життя людини не обмежується соціально-економічними параметрами рівня життя, і поряд з матеріальною об'єктивною стороною має нематеріальна складова, що виражає внутрішній стан суб'єкта. Поняття «якості життя» та «життєва задоволеність» є компонентами цілого. Поняття «задоволеність життям» лежить в основі теорії успішного (благополучного) старіння. Висока якість життя забезпечується у літньому віці появою нової сенсотворчої діяльності, що забезпечує задоволення духовних потреб: міжособистісної комунікації та самоактуалізації, тоді як держава законодавчо забезпечує лише соціальні потреби [53].

Як спонукальний мотив у житті та діяльності більшості людей похилого віку виступає потреба у спілкуванні [24].

Набуваючи нових знань і досягаючи результатів у процесі навчання, отримуючи особисте та суспільне визнання, літня людина реалізує потребу у спілкуванні, що дозволяє також задовольнити потребу у самоактуалізації [19].

Незважаючи на те, що люди літнього віку належать до різних рівнів життєвої задоволеності, всім їм в тій чи іншій мірі притаманні потреби у міжособистісній комунікації та бажання адаптувати наявні ресурси для успішної життєдіяльності в умовах, що змінюються [25].

Дослідження якості життя та задоволеності життям людей літнього віку послужили основою для визначення умов успішного процесу навчання літніх людей іноземній мові.

Ключовими науками у нашому дослідженні виступають герогогіка, соціальна геронтологія та акмеологія, які орієнтують процес формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку на єдність фізичного, психічного та особистісного розвитку.

Акмеологія дозволяє зрозуміти, що навіть після закінчення трудової діяльності можна прагнути нових цілей. Соціальна геронтологія пропонує шляхи застосування існуючих методів навчання згідно з психолого-педагогічними особливостями людей літнього віку. У свою чергу герогогіка як наука про навчання літніх має у своєму розпорядженні широкий інструмент роботи з літніми слухачами Університету третього віку.

Для успішної реалізації процесу навчання іноземної мови людей літнього віку відповідно до провідних принципів вищенаведених наук було виділено такі умови:

- на основі нової сенсотворчої діяльності відбувається орієнтація на нову культуру благополучного старіння на основі позитивного змісту життя людини, пов'язаного із самоактуалізацією себе в ході геронтоосвітньої діяльності з вивчення іноземної мови;

- створення середовища для успішного оволодіння іноземною мовою, актуалізація духовних потреб людини літнього віку, що забезпечує вільний вибір стратегії старіння, підвищення якості життя, створює умови для успішної ресоціалізації;

- забезпечення індивідуально-особистісного характеру навчання іноземної мови людей літнього віку з орієнтацією на їх ціннісно-смислові зміни його суб'єктності та якості життя, а також врахування фізіологічних особливостей та індивідуального стилю навчання, що забезпечує зниження тривожності та спростування стереотипу про дефіцитарність когнітивної сфери людей літнього віку [11].

Компоненти та показники комунікативно-адаптивної компетенції визначалися в аспекті оцінки потреб людей літнього віку (див. рис. 1.3).

Рис.1.3. Структура комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку

Психологічний компонент визначається як пристосування психіки літньої людини до гармонійного існування у суспільстві, що виражається у бажанні спілкуватися з членами даного суспільства, концентруючись не лише на особистих цілях, а й на інтересах співрозмовника. Психологічний компонент включає базові психологічні якості (темперамент, характер, мотивація, здібності), а також такі якості, як здатність до рефлексії та комунікабельність.

Аксіологічний компонент включає мотивацію до участі у дозвіллєво-освітній діяльності у сфері вивчення іноземної мови, сформовану

позитивними мотивами на основі усвідомлення своєї переваги у дозвіллєво-освітній діяльності, установки на набуття нових знань і розширень наявних, норм і цінностей з метою власного загальнокультурного, соціального, інтелектуального та морального розвитку, а також потреб у становленні та розвитку себе як особистості; ціннісні орієнтації у сфері вивчення іноземних мов, створені задля сприяння міжкультурному спілкуванню.

Когнітивний компонент має на увазі наявність актуальних інтегрованих знань, здатність до їх постійного вдосконалення, творчу активність, гнучкість і критичність мислення, здатність до аналізу комунікативної ситуації та рефлексії.

Соціальний компонент сприймається як можливість організму зміну ставлення до суспільству задля досягнення гармонійного взаємодії [22].

Оскільки засоби формування комунікативно-адаптивної компетенції людини літнього віку реалізуються через зміст навчання, то як основні визначальні його критерії є:

- відповідність змісту методам;

- конгруентність змісту навчання іноземної мови поставленій меті формування комунікативно-адаптивної компетенції;

- практичне значення змісту навчального процесу для особистості слухача літнього віку.

З урахуванням герагогічних особливостей людей літнього віку та змісту виділених компонентів сформованості комунікативно-адаптивної компетенції, критеріальний апарат представлений такими показниками (див. табл.1.2):

1) показник психологічної готовності;

2) ціннісно-орієнтований показник;

3) соціокультурний показник;

4) поведінковий показник;

5) показник самоорганізації;

6) коефіцієнт розумової продуктивності;

7) показник роботи пам'яті.

Таблиця 1.2

Показники оцінювання сформованості компонентів комунікативно-адаптивної компетенції

Комунікативно-адаптивна компетенція			
Психологічний компонент	Аксіологічний компонент	Когнітивний компонент	Соціальний компонент
Показники			
Самоорганізаційний	Соціокультурний	Коефіцієнт розумової продуктивності	Поведінковий
Психологічної готовності	Ціннісно-орієнтований	Роботи пам'яті	

Адаптація - міждисциплінарний, полісемантичний термін, що використовується в багатьох галузях знань природничо-гуманітарного профілю як інструмент пізнання окремих аспектів взаємодії соціальних і природних систем [18]. Вирішення проблем адаптації має важливе теоретичне значення. Воно пов'язане з питаннями розробки методологічно ефективних засобів пізнання загальних та індивідуальних параметрів культурно-історичних процесів, потенціалів інноваційного розвитку того

чи іншого суспільства, а також становить інтерес для проведення міжнародних порівняльно-історичних досліджень.

У світлі інтенсивних трансформацій сучасного світового співтовариства все більшу увагу фахівців різного профілю привертає проблематика, пов'язана з адаптаційними ресурсами людини як суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання. Зародившись у надрах природничо знання, проблема вивчення адаптації розширилася до галузі гуманітарних і соціальних наук, збагатившись їх ідеями, набула нового змісту і значення [51].

З філософської точки зору, поняття адаптації можна віднести до загальнонаукових понять, які зароджуються на стиках, у точках дотику наук, з їхньою подальшою екстраполяцією на багато сфер знання, навіть на кібернетичні системи. Адаптація як загальнонаукове поняття сприяє синтезу, об'єднанню знань різних (природних, соціальних, технічних) систем. Поряд із філософськими категоріями, загальнонаукові поняття сприяють об'єднанню досліджуваних об'єктів різних наук у цілісні теоретичні побудови.

Н.Заболотна та В.Омелянська розглядають взаємозв'язки між соціально-когнітивними структурами та адаптацією людини до соціальних змін [16].

Ряд дослідників розглядають підхід до адаптації як до процесу формування суб'єктом когнітивних стратегій щодо подолання стресогенних ситуацій [3; 49].

Процес активного пристосування індивіда до умов соціального середовища – це соціальна адаптація, яка здійснюється шляхом засвоєння

уявлень про норми та цінності суспільства (як у широкому розумінні, так і стосовно найближчого соціального оточення – суспільної, у тому числі освітньої, дозвіллєвої групи, сім'ї) [6].

Основні прояви соціальної адаптації – взаємодія людини з оточуючими людьми та її активна діяльність. Найважливішим засобом досягнення успішної соціальної адаптації є загальна освіта та виховання, а також трудова та професійна підготовка.

Існує ціла низка факторів, які негативно позначаються на особистості літньої людини і призводять до деформації соціокультурного простору (за визначенням П. Штомпки, соціальний простір – це потік подій, що мають «процесуальний образ») [56]:

- низхідна мобільність;
- матеріальне неблагополуччя;
- самотність, психологічний дискомфорт;
- проблеми здоров'я у старості;
- зміни у соціальному статусі.

Соціальна ситуація розвитку у літньому віці пов'язана зі зниженням рівня активної участі у життя суспільства – виходом пенсію. Саме зараз багатьма фахівцями з соціальної роботи, соціологами, психологами та філософами визначається як початок літнього віку, досягнення пенсійного віку та зміна соціальної дійсності.

У першу чергу необхідно відзначити, що професійна діяльність за будь-яких особливостей індивідуального життя забезпечує людині необхідні соціальні зв'язки (проблема може полягати лише в якості і обсягах цих зв'язків). Виходячи на пенсію, людина стикається з

необхідністю важливого та важкого, абсолютно самостійного вибору – між соціальним та індивідуальним життям [32]. Момент вибору визначає стратегію подальшої адаптації до літнього віку і структуру емоційних переживань у ньому. Це положення узгоджується з думкою про те, що системоутворюючим фактором адаптації до літнього віку як адаптогенного фактора є соціальна діяльність людини [39].

Звертаючись до комунікативно-адаптивної компетенції, йдеться про мотивації, які спонукають людей літнього віку до соціалізації та участі в дозвіллєво-освітній діяльності.

Комунікативно-адаптивна компетенція передбачає, що людина:

- відносить себе до членів суспільства;
- володіє морально-етичними нормами, властивими суспільству;
- усвідомлює необхідність орієнтації своєї діяльності на благо суспільства;
- бере на себе соціальну відповідальність за наслідки своїх вчинків;
- співпрацює з іншими членами суспільства;
- здатний до гнучкої зміни соціальних ролей;
- готовий до змін та здатний впливати на процес змін у міжособистісних відносинах;
- прагне до відповідності свого професійного та суспільного статусу індивідуально-особистісним якостям.

Комунікативна компетенція визначається як: 1) сукупність знань, умінь та навичок у галузі мовної комунікації, що визначає сприйняття та інтерпретацію тексту та комунікативний ефект; 2) здатність реалізовувати лінгвістичну компетенцію в різних умовах мовного спілкування з

урахуванням соціальних норм поведінки та комунікативної доцільності висловлювання [55].

Комунікативна компетенція має широку структуру, яку різні автори розписують, виходячи з приналежності до наукової школи. Ми спиратимемося на класифікацію І.О.Чеботарьової, оскільки найбільш компактно і чітко відображає всі структурні компоненти комунікативної компетенції:

1) лінгвістичний (лексика, граматика, фонетика, орфографія) – систематичне знання граматичних правил, словникових одиниць і фонології, які перетворюють лексичні одиниці на осмислене висловлювання;

2) дискурсивний (побудова усних та письмових текстів) – здатність побудови цілісних, зв'язкових та логічних висловлювань різних функціональних стилів в усному та письмовому мовленні на основі розуміння різних видів текстів при читанні та аудіювання; передбачає вибір лінгвістичних засобів у залежність від типу висловлювання;

3) прагматичний – успішне досягнення комунікативної мети;

4) стратегічний - подолання труднощів комунікації;

5) соціокультурний (відповідність соціокультурним нормам) – знання культурних особливостей носія мови, їх звичок традицій, норм поведінки та етикету та вміння розуміти та адекватно використовувати їх у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури; формування соціокультурної компетенції передбачає інтеграцію особистості у системі світової та національної культур [55].

Усі компоненти комунікативної компетенції можна виміряти з

допомогою тестування і об'єктивно оцінені. У науковій літературі є чимало визначень поняття комунікативна компетенція. Існують різні підходи до структурного аналізу комунікативної компетенції. Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє говорити про комунікативну компетенцію як про міждисциплінарний феномен, у визначенні якого відсутня чітка стандартизація.

Якщо розглядати формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку в контексті навчання іноземної мови, то метою навчання також буде розвиток культури спілкування в процесі формування всіх компонентів іншомовної комунікативної компетенції. Дані компетенції передбачають формування як чисто лінгвістичних навичок (лексичних, фонетичних, граматичних), так і їх нормативне використання в усному та письмовому мовленні. Теми, тексти, проблеми, мовні завдання, що вивчаються, орієнтовані на формування різних видів мовної діяльності, розвиток соціокультурних навичок та умінь, що забезпечує використання іноземної мови як засобу спілкування, освіти та самоосвіти, інструменту співробітництва та взаємодії у сучасному суспільстві.

При вивченні іноземних мов у центрі уваги перебуває послідовний і систематичний розвиток у учня всіх складових комунікативної компетенції у процесі оволодіння різними стратегіями говоріння, читання, аудіювання та письма. Навчання спрямоване на вивчення іноземної мови як засобу міжнародного спілкування за допомогою:

- формування та розвитку базових комунікативних умінь в основних видах мовної діяльності;

- комунікативно-мовленнєвого занурення в іншомовне середовище країн мови, що вивчається (в рамках досліджуваних проблемних тем і ситуацій); розвитку всіх складових іншомовної комунікативної компетенції;

- соціокультурного розвитку у контексті європейської та світової культури за допомогою країнознавчого, культурознавчого та лінгвокультурознавчого матеріалу.

2.2. Модель формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови

У наукових дослідженнях пропонується використання різних методів та підходів, які забезпечують досягнення задоволення освітніх потреб людей літнього віку. У той же час формування компетенції, що вивчається, є досяжним, але не прогнозованим і не контрольованим результатом досягнення основної мети. У зв'язку з цим необхідно застосування методу моделювання як ефективного засобу вирішення даної проблеми. Цілеспрямоване формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови – це формування заздалегідь спроектованої моделі за допомогою теоретично обґрунтованого змісту навчання, герогогічних умов та критеріїв ефективності [46].

Моделювання передбачає відтворення характеристик об'єкта, що вивчається, на іншому, спеціально створеному для їх вивчення, об'єкті. Другий самостійний об'єкт, що є моделлю першого, знаходиться в певній об'єктивній відповідності з пізнаваним об'єктом і здатний заміщати його в

деяких відносинах на певних етапах пізнання. Це дає дані, які переносяться відповідно до певних закономірностей на об'єкт, що моделюється, що дозволяє створити уявлення про процес формування компетенції як про цілісне явище. Відомо, що моделювання є методом дослідження об'єктів на моделях — аналогах певного фрагмента природної чи соціальної реальності; це побудова та вивчення моделей реально існуючих предметів та явищ та конструйованих об'єктів [34].

Освітні моделі дозволяють побачити і зрозуміти процес та результат усвідомлення зовнішнього та внутрішнього світу, їх станів та змін.

Модель сприймається як зразок системи елементів, що показує концептуальні зв'язки частин цілого процесу – формування комунікативно–адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання мови. Опишемо побудову представленої моделі.

Формування - це цілеспрямований процес, пов'язаний зі змінами, що досягають певних меж. Цей процес пов'язаний з набуттям нових якостей, знань та навичок. Відповідно, формування – це двосторонній процес, що складається з результату розвитку, тобто сформованості комунікативно-адаптивної компетенції, оскільки діяльність суб'єктів освітнього процесу – літнього слухача та соціального працівника (соціального педагога) геронтовикладача.

Вирішення проблеми формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови ґрунтується на наступних закономірностях:

- визначення мети навчання виходячи з темпів та рівня розвитку суспільства, його потреб,

- залежність продуктивності навчання від внутрішніх стимулів (мотивів) та зовнішніх (педагогічних) стимулів,

- обумовленість результатів навчання ступенем значущості для літніх слухачів засвоюваного матеріалу, корельованості продуктивності етапів навчання.

Виходячи з вищевказаних закономірностей та враховуючи властивості та особливості процесу навчання людей літнього віку іноземній мові в аспекті розвитку комунікативно-адаптивної компетенції, виділяються наступні вимоги процесу, що досліджується:

- розвиток комунікативно-адаптивної компетенції як однієї з провідних компетенцій у літньому віці;
- врахування виділених принципів розвитку комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови: принцип життєдіяльності, принцип моделювання, принцип суб'єкта діяльності, принцип потенційного та актуального, принцип оптимальності, принцип зворотного зв'язку;
- включення соціального контексту до змісту геронтоосвітньої діяльності для забезпечення зв'язку із зовнішнім середовищем;
- використання герагогічних засобів, які забезпечують реалізацію закономірностей розвитку комунікативно-адаптивної компетенції: 1) семіотична, імітаційна та соціальна моделі навчання як система взаємоспіввіднесених форм організації діяльності суб'єктів геронтоосвітнього процесу; 2) дозвіллєво-освітнє середовище, побудоване у вигляді системи взаємопов'язаних комунікативних завдань і ситуацій проблемного характеру, що активізують

мовленнєву діяльність літніх слухачів і таким чином забезпечують послідовний розвиток компонентів комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови;

- інтегровані евристичні, проблемні методи навчання, що активізують навчальний процес та мовленнєву діяльність літніх слухачів;
- міжособистісні стосунки у групі.

Формування комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку в процесі навчання іноземної мови є керованим процесом, під яким слід розуміти сукупність спільно спрямованих дій суб'єктів дозвільно-освітнього процесу, орієнтованих на забезпечення такого рівня формування комунікативно-адаптивної компетенції, який забезпечить гармонійне старіння [1].

Розвиток комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови може бути представлений як складний герагогічний процес, у якому виділяється:

1. Структурно-змістовний рівень (відображає компоненти та функції комунікативно-адаптивної компетенції);

2. Методологічний рівень (розкриває партисипативний підхід, умови та принципи формування комунікативно-адаптивної компетенції);

3. Критеріально-оцінний рівень (описує показники та рівні сформованості комунікативно-адаптивної компетенції, включає характеристику рівнів сформованості комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку);

4. Організаційно-практичний рівень (включає засоби та методи формування комунікативно-адаптивної компетенції);

5. Результативний рівень, що відображає результативну та статистичну складові.

Здійснимо більш детальний опис рівнів та умов реалізації моделі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку. Розгляд рівнів моделі необхідно почати з визначення комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку як уміння застосовувати та адаптувати наявний соціальний та комунікативний досвід по відношенню до вже сформованих соціальних зв'язків, а також по відношенню до розширення соціального кола спілкування, що склалося у процесі активного включення в соціальне середовище. Відповідно до визначення комунікативно-адаптивної компетенції, метою даної роботи є формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку; об'єктом - процес формування комунікативно-адаптивної компетенції.

Структурно-змістовний рівень моделі розкриває компоненти та функції комунікативно-адаптивної компетенції. У цьому дослідженні модель формування комунікативно-адаптивної компетенції представлена структурними та функціональними складовими. Як структурні складові комунікативно-адаптивної компетенції виступають: когнітивний, аксіологічний, психологічний, соціальний.

1. Аксіологічний компонент включає мотивацію до участі у дозвіллєво-геронтоосвітній діяльності у сфері вивчення іноземної мови, сформовану позитивними мотивами на основі усвідомлення своєї переваги у дозвіллєво-геронтоосвітній діяльності, скерування на набуття нових знань і розширення наявних, норм і цінностей з метою власного загальнокультурного, соціального, інтелектуального та морального

розвитку, а також потреб у становленні та розвитку себе як особистості; ціннісні орієнтації у сфері вивчення іноземних мов, створені задля сприяння міжкультурному спілкуванню.

2. Психологічний компонент визначається як пристосування психіки людини до гармонійного існування у суспільстві, що виражається в бажанні спілкуватися з членами даного суспільства, концентруючись не лише на особистих цілях, а й на інтересах співрозмовника. Психологічний компонент включає базові психологічні якості (темперамент, характер, мотивацію, здібності), а також такі якості як здатність до рефлексії та комунікабельність.

3. Соціальний компонент сприймається як можливість індивіда змінити ставлення до суспільства задля досягнення гармонійної взаємодії.

4. Когнітивний компонент має на увазі наявність актуальних інтегрованих знань, здатність до їх постійного вдосконалення, творчу активність, гнучкість і критичність мислення, здатність до аналізу комунікативної ситуації та рефлексії.

Функціональними складовими є:

1) комунікативна функція – різні форми та засоби обміну та передачі інформації, завдяки яким стає можливим збагачення досвіду, накопичення знань, оволодіння діяльністю, узгодження дій та взаєморозуміння людей;

2) аксіологічна функція забезпечує регуляцію людської діяльності через систему цінностей – ідеалів, до досягнення яких прагнуть люди;

3) соціалізуюча функція забезпечує включення індивідів у суспільне життя, засвоєння ними соціального досвіду, знань, цінностей, норм поведінки, що відповідають суспільству, соціальній групі, соціальній ролі;

4) адаптивна функція забезпечує пристосування людини до довкілля. Літня людина адаптується до соціального статусу, що змінюється, і нових життєвих умов.

На методологічному рівні формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови розглядається в контексті партисипативного підходу, що дозволяє представити цей процес як цілеспрямовану діяльність соціального працівника (соціального педагога)-герогога з розвитку компетенції, що вивчається, засновану на моделюванні іншомовного освітнього середовища з метою створення умов для продуктивного набуття компетенцій людьми літнього віку в ході вирішення проблемних комунікативних ситуацій у контексті предметного та соціального змісту майбутньої соціальної діяльності.

Партисипативний підхід ґрунтується на принципах провідних наук для даного вікового періоду: андрагогіки, акмеології та герагогіки. Сутність даного підходу полягає в тому, що він заснований на ідеї участі у процесі навчання: урахування думки кожного, хто навчається при вирішенні тієї чи іншої соціально-значущої проблеми; консультації, пошуки згоди між соціальним працівником (соціальним педагогом)-геронтовикладачем та літніми слухачами; цілеспрямовані, систематизовані спроби виявити та використовувати індивідуальну та колективну мудрість усіх літніх слухачів; спільне прийняття рішень; дієве делегування прав; спільне виявлення проблем та відповідних дій; можливість створити належні умови та установки, а також механізм покращення співпраці між геронтовикладачем та літніми слухачами [52].

Успішність формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку визначається ступенем дотримання спеціально заданих умов, під якими розуміється сукупність герагогічних можливостей дозвіллєво-освітньої діяльності, що забезпечують ефективніше формування комунікативно-адаптивної компетенції.

У розробленій моделі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови до герагогічних умов слід зарахувати наступні:

1) на основі нової сенсотворчої діяльності відбувається орієнтація на нову культуру благополучного старіння на основі позитивного змісту життя людини, пов'язаного із самоактуалізацією себе в ході геронтоосвітньої діяльності з вивчення іноземної мови;

2) створення середовища для успішного оволодіння іноземною мовою, актуалізація духовних потреб людини літнього віку, що забезпечує вільний вибір стратегії старіння, підвищення якості життя, створює умови для успішної ресоціалізації;

3) забезпечення індивідуально-особистісного характеру навчання іноземної мови людей літнього віку з орієнтацією на їх ціннісно-смислові зміни його суб'єктності та якості життя, а також врахування фізіологічних особливостей та індивідуального стилю навчання, що забезпечує зниження тривожності та подолання стереотипу про дефіцитарність когнітивної сфери літніх людей.

У зв'язку з необхідністю співвідношення дозвіллєво-геронтоосвітньої діяльності та комунікації, важливе місце займає когнітивний аспект у навчанні людей літнього віку іноземній мові. Літній слухач Університету

третього віку повинен уміти побудувати висловлювання, що містить релевантну інформацію [36].

Від когнітивних здібностей залежить розуміння висловлювання, швидкість та точність відповіді. Показниками оцінки когнітивного показника було взято: коефіцієнт розумової продуктивності та показник роботи пам'яті.

Аксіологічний компонент важливий у зв'язку з необхідністю орієнтування на благополучне старіння, а отже, потрібно формувати позитивну оцінку прожитого життя та життя у посттрудовий період. Показниками оцінки аксіологічного компонента є: соціокультурний та ціннісний показники.

Розглядаючи психологічний компонент, до уваги було взято факт нестабільності психічного реагування людей літнього віку на різні подразники. Відповідно, основними показниками стали: соціокультурний показник та показник психологічної готовності.

Сенсоутворюючою діяльністю в літньому віці є спілкування та ресоціалізація, тому наступним компонентом було виділено соціальний компонент комунікативно-адаптивної компетенції, показником якого є поведінковий показник.

Перейдемо до розгляду організаційно-практичного рівня моделі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку, що включає форми, засоби та методи формування комунікативно-адаптивної компетенції.

У якості провідних методів навчання, представлених у моделі формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку,

слід виділити методи активного навчання – способи та прийоми герагогічного впливу, що стимулюють розумову активність людей літнього віку, спонукають їх до самостійного пошуку рішень, набуття практичних умінь для вирішення різноманітних соціальних ситуацій: евристичні методи (мозковий штурм, метод вільних асоціацій, метод аналогій), діалогічні методи (метод сократівських бесід), проблемне навчання тощо.

Застосування методів активного навчання для формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку у процесі навчання іноземної мови передбачає, що:

- дозвіллєво-геронтоосвітня діяльність будується на імітації майбутньої соціальної діяльності людей літнього віку за допомогою імітаційних ситуацій спілкування; слухач Університету третього віку виступає як активний суб'єкт дозвіллєво-геронтоосвітнього процесу, який відчуває потреби застосовувати дані знання на практиці;

- комунікативні завдання, що вирішуються, дозволяють людям літнього віку реалізувати особистісно-значущі наміри;

- взаємопов'язана діяльність соціального працівника-геронтовикладача та літнього слухача Університету третього віку має на увазі взаємозумовлені суб'єкт-суб'єктні взаємодії (навчання у співпраці, орієнтація на соціалізацію літнього слухача, збагачення соціокультурного досвіду спілкування).

Засоби формування комунікативно-адаптивної компетенції включає: словники, навчальні посібники, ситуаційно-рольові картки, аудіозаписи іноземною мовою, подкасти радіопрограм, записи виступів політиків та діячів культури, відеоролики, презентації Power Point, інтерактивна дошка

та інші технічні засоби навчання, що включають електронні освітні ресурси, тренажери, електронні засоби комунікації, соціальні мережі тощо. Форми організації геронтонавчальної діяльності з формування комунікативно-адаптивної компетенції включають практичні заняття, проєктну роботу, самостійну роботу, індивідуальну та групову роботу.

На структурному рівні процес формування комунікативно-адаптивної компетенції є взаємозв'язок проблемно-діалогової, ігрової, проектної та рефлексивної діяльності літніх учнів та викладача в ході занять. На змістовному рівні цей процес постає як система проблемно-контекстних завдань і ситуацій, що моделюються, що трансформує дозвільно-освітню діяльність людей похилого віку в максимально наближену до реальних ситуацій спілкування.

Результативний рівень передбачає аналіз отриманих результатів, виявлення динаміки рівня сформованості комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку.

Соціальному працівнику-герагогу слід виступати як наставнику (фасилітатору) або пораднику (тьютору), який надає консультативну і практичну допомогу літній людині у процесі навчання. Не варто забувати, що життєвий і практичний досвід слухачів літнього віку може бути ширшим за власний досвід соціального працівника, тому роль герагога і літнього слухача повинні бути рівноправними.

Знаючи особливості людей літнього віку соціальному працівникові-геронтовикладачеві необхідно планувати заняття, враховуючи їх. Відповідно на занятті слід частіше змінювати види та форми діяльності, щоб уникнути стомлюваності та втрати уваги, багаторазові повторення

кліше у виконуваних вправах допоможуть запам'ятовування мовних явищ, використання яскравої наочності допоможе сконцентрувати увагу, відео та аудіо матеріали, творчі завдання, рольові ігри підтримають інтерес до процесу навчання.

Починати навчання людей літнього віку іноземної мови з допомогою активних методів слід з поступового входження у діяльність, використовуючи метод залучення. Сутність методу залучення становить виявлення спонукального мотиву кожного конкретного слухача Університету третього віку, делікатно впливаючи на його потребнісно-мотиваційну сферу, спонукати їх до прояву активності самовираження через творчу діяльність, дискусію чи діалог, тобто ненав'язливо залучити слухачів Університету третього віку до геронтоосвітнього процесу.

Активні методи роботи в малих групах (чисельністю від 5 до 9 осіб) стимулюють кожного члена групи, оскільки вони орієнтовані на те, щоб виробляти та розвивати навички, здібності, необхідні для успішного вирішення проблем (наприклад, за допомогою вивчення конкретних випадків, критичних ситуацій тощо). Ефективним методом освоєння різних компетенцій в геронтоосвітньому процесі є використання рольових ігор. Літня людина, осмислюючи свої дії у різних життєвих ситуаціях, самостійно моделює необхідні чи можливі шляхи вирішення проблем. Рольова гра стає інструментом досягнення реальних життєвих цілей та мотивує активну діяльність. за допомогою рольової гри можна створити ситуації, які допоможуть літній людині обрати форми поведінки та діяльності, необхідні в даний момент дійсності.

Якщо методи розглядати з погляду контакту літнього слухача Університету третього віку з навколишньою дійсністю, слід виділити три типи методів: навчання безпосередньо через реальність (демонстрація, експеримент, обробка матеріалів, екскурсія, опитування експертів, проєкт, спостереження, експеримент); навчання за допомогою симуляції (моделювання) та наочності (кіно, презентація, ділова гра, випадкова дискусія, рольова гра, театр, колаж, фотосесія, відеозйомка); навчання за допомогою мовних засобів (доповідь, оповідання, дискусія, фантазія, круглий стіл, інтерв'ю, мозковий штурм, опитування, карткове опитування, повідомлення за картинками, читання тексту, аналіз тексту, архівних документів).

При використанні міжпоколінського підходу, були виділені: 1) методи, засновані на взаємодії культур різних поколінь та 2) методи, в основу яких покладено різні види спільної діяльності. До першої групи методів належать: методи дослідження (опитування, соцопитування, інтерв'ю); пошукові методи (екскурсія, поінформування, наведення довідок); творчі методи (сценарій, мозковий штурм); методи, орієнтовані на продуктивність (колажі, театральна студія, фотосесії, відеомонтаж); методи симуляції (рольові та ділові ігри); методи з використанням засобів інформації (інтернет, комп'ютер, E-Learning). До другої групи методів було віднесено: біографічні методи (інтегрування різноманіття досвіду у геронтонавчальний процес); побутові методи (розширення перспектив повсякденного життя літнього слухача); методи взаємодії (досягнення взаємозгоди у вигляді взаємодії); методи участі (створення відкритого

рівноправного процесу спільної діяльності); діяльні методи (спільна діяльність та створення чого-небудь).

Серед групи методів міжпоколінського навчання особливої уваги заслуговують інтернет проєкти з використанням сучасних технологій, вивчення основ у спільній роботі, інтернет презентації, конструювання та проєктування чогось, проєктна робота, прес-конференція, робота в міні групах, у парах, ігри на асоціації, змагання у командах, виставки, круглий стіл, розмовні кафе тощо.

До групи комунікативних методів навчання входять такі методи, що широко використовуються, як лекція, семінар, майстерня, конференція, колективний твір, дискусія, доповідь, вітальня, подорожі, інтерв'ю, прес-конференція, гра: дидактична, рольова, ділова, змагання.

Інноваційні підходи у галузі методики викладання іноземних мов завжди викликають підвищений інтерес. Особливо актуальним це стає у наш час, що характеризується зростанням затребуваності знання іноземних мов для успішного розвитку особистості.

Натепер на перший план виходить концепція безперервної освіти «Освіта протягом життя» (Lifelong Learning), тобто постійне оновлення та розширення багажу знань, як у кількісному, так і у якісному відношенні [57].

У цьому контексті концепція Lifelong Learning дозволяє розглядати вивчення іноземної мови як постійний розвиток навички мовлення шляхом практичного застосування: іноземна мова поступово перетворюється на необхідний робочий інструмент, яким опановують не лише здобуваючи освіту у навчальних закладах, а й у рамках як неформальної, так і

інформальної освіти, коли вивчення іноземної мови, з одного боку, не обов'язково має цілеспрямований характер, а з іншого — має яскраво виражену орієнтацію на замовлення. За такого підходу цілком закономірно відбувається зміна методичної парадигми викладання іноземної мови: від лексико-граматичного підходу до емоційно-смислового, коли основною метою є успішна комунікація іноземною мовою.

Ці тенденції стосуються як методичного, так і змістовного плану викладання іноземної мови, коли успіх залежить від того, наскільки правильно геронтовикладач відповідає очікуванням та мовним потребам цільової аудиторії літніх слухачів Університету третього віку.

В основі концепції Lifelong Learning лежить особистісно орієнтований підхід, коли слухач літнього віку є головною дійовою особою геронтоосвітнього процесу, тому вікові та психологічні особливості є основними при складанні навчальної програми та вибору методик викладання англійської мови людям літнього віку. При виборі методики навчання діє цілий комплекс взаємопов'язаних факторів, які вимагають ретельного розгляду в рамках підходів інформальної освіти, та їх можна умовно поділити на чотири етапи:

1) діагностика;

2) вибір методики;

3) змістовне наповнення;

4) оцінювання.

Діагностичний етап є найбільш важливим, оскільки дає соціальному працівникові-геронтовикладачеві необхідну інформацію для правильного вибору методики та змістовного наповнення курсу. Йдеться не лише про

діагностичне тестування, яке визначає вихідний рівень володіння мовою — люди літнього віку зазвичай схильні применшувати свої знання (у разі, якщо колись навчали мову в школі чи інституті) або відмовлятися від діагностичних тестів, апріорі записуючи себе в "complete starter", внаслідок чого результати діагностичного тестування (placement test) часто виявляються ненадійними. Тому, насамперед, необхідно визначити не так мовний рівень, як мовні потреби літнього слухача. Найчастіше мотивація дуже і дуже конкретна: для поїздок за кордон (для найбільш мобільних і активних), для занять з онуками-школярами (традиційніший варіант), у професійних цілях (що характерно для більшості літніх людей, які працюють), але найчастіша мотивація — просто говорити і спілкуватися мовою будь-де і з будь-ким, тобто комунікація, а потім — ширша соціалізація людей літнього віку.

Другим за значущістю фактором слід назвати оцінку попереднього досвіду вивчення іноземної мови в рамках навчального закладу, яка у більшості сучасних людей літнього віку є, на жаль, негативною.

Таким чином, діагностика не повинна зводитись лише до тестування, від якого, на наш погляд, взагалі можна відмовитися, і може проходити протягом двох-трьох занять на початку курсу. Тому від викладача вимагається ретельне планування стартових занять, щоб отримати та належним чином обробити необхідну інформацію, але при цьому не слід перетворювати заняття на співбесіду чи обмін спогадами.

Ретельна попередня діагностика допомагає не тільки правильно визначити мовні потреби літніх слухачів Університету третього віку, сформулювати та поставити навчальні завдання, але й грамотно підібрати

найбільш ефективну методику викладання, відповідає психологічним особливостям слухачів Університету третього віку.

Насамперед слід зазначити, що літні люди, як правило, не готові до інноваційних методик, таких як безперекладне введення в мову або ігрове занурення; однак традиційний лексико-граматичний підхід також не є досить продуктивним, оскільки в цьому випадку досить важко підтримувати зацікавленість слухачів літнього віку. Крім того, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного зі слухачів Університету третього віку: різна швидкість засвоєння матеріалу, різна швидкість реакції, різна потреба у заохоченні та підтримці. Тому для кожної нової групи методика підбирається на початковому етапі і може так чи інакше видозмінюватися протягом навчання, проте можна сформулювати деякі основні принципи.

1. Постійна комунікація. Чим більше літні слухачі Університету третього віку розмовляють один з одним та з соціальним педагогом-геронтовикладачем, тим ефективніше проходить навчання. У цьому мовна активність має бути єдиною метою завдання, тобто. не слід займатися виправленням помилок, запровадженням нової лексики чи граматики, оскільки мультиплікуючи цілі, можна не досягти жодної. Головна мета комунікативних завдань — позбутися невпевненості та почуття страху перед говорінням англійською мовою, який притаманний багатьом літнім слухачам Університету третього віку, а основний результат комунікації — розуміння інформації та реакція на неї.

2. Візуально-допоміжні засоби. На наш погляд, доцільно пропонувати навчальний матеріал у вигляді таблиць, що допомагає не

тільки його систематизації, а й служить для кращого запам'ятовування, але при цьому таблиця повинна містити не більше однієї структури, якщо йдеться про граматику, і не більше десяти слів, об'єднаних тематично, якщо йдеться про лексику. В цілому, слухачі Університету третього віку дуже швидко реагують на різноманітні мнемотехніки, побудовані на зоровій пам'яті, воліючи багато записувати, тому рекомендується користуватись роздатковим матеріалом у вигляді таблиць, які слухачі факультету іноземних мов Університету третього віку могли б доповнювати своїми записами.

Трапляється, що літній слухач записує звучання англійського слова українськими літерами, що часто призводить до того, що він дізнається слово на слух, але може не зрозуміти його, зустрівши в тексті або неправильно вимовити, чим ускладнює комунікацію. Проте досвід показує, що соціальному педагогові-геронтовикладачеві не варто жорстко наполягати на тому, щоб запис вівся лише англійською, оскільки слухачі Університету третього віку, ставлячи за мету запам'ятати те чи інше слово, роблять це так, як зручно їм, використовуючи, наприклад, асоціативну чи візуальну пам'ять.

3. Аудіювання. Сприйняття та розуміння мови на слух — один із найголовніших бар'єрів, подолати який найчастіше буває дуже важко. Страх перед аудіюванням можна пояснити тим, що попередній досвід спроби зрозуміти розмовну промову на високій швидкості, з невиразною вимовою та в стресовій ситуації (наприклад, у готелі або в аеропорту) у багатьох слухачів Університету третього віку був невдалим, тому вони заздалегідь переконані, що не в змозі зрозуміти щось на слух. Усі зусилля

соціального педагога-геронтовикладача мають бути спрямовані на те, щоб слухачі факультету іноземних мов Університету третього віку відчули себе впевненіше у ситуації усного спілкування.

Ми рекомендуємо включати найпростіші завдання на аудіювання в кожне заняття, починаючи з першого. Сприйняття тексту має йти без зорової опори, з тривалістю звучання трохи більше 10—15 секунд (три-чотири речення) і пред'являтися стільки разів, скільки це потрібно. Крім того, літні слухачі Університету третього віку напрочуд добре сприймають відеосюжети та кінофрагменти, особливо якщо це знайомий фільм, який вони вже бачили в перекладі. Обсяг кінофрагменту також не повинен бути надто довгим — приблизно 1 хвилина.

Правильно обрана методика полегшує засвоєння мовного матеріалу, лексичний зміст якого визначається на попередньому діагностичному етапі відповідно до мовних потреб учасників програми і може змінюватися, у той час як граматичний зміст може залишатися практично незмінним. Практика показує, що для того, щоб комунікація йшла успішно при живому спілкуванні, вистачає найзагальніших базових знань граматики, які, однак, мають бути засвоєні літніми слухачами Університету третього віку усвідомлено, а не «завчені».

Граматичне наповнення програми для літніх слухачів-початківців можна описати наступним чином.

1. Граматичні часи: Present, Past, Future Simple, іноді Present Perfect.

2. Структури: позитивне, негативне і запитальне (загальне і спеціальне питання) речення, іноді First Conditional. Базові знання умовного способу з would.

3. Модальні дієслова: can (у двох значеннях), have to, should.

4. Оборот there is/are (у позитивній, запитальній та негативній формі).

5. Найбільшу увагу слід приділяти вживанню дієслів to be і to have у різноманітних структурах.

Лексичне наповнення, яке, як ми вже зауважували, залежить від мовних потреб кожної окремо взятої навчальної групи, проте, можна умовно розділити на кілька найбільш затребуваних тематичних груп: «Сім'я», «Подорожі», «Відпочинок», «Покупки», «Інтереси», оскільки люди літнього віку зазвичай найкраще запам'ятовують те, що їм цікаво, спираючись на власний досвід та асоціативну пам'ять. Вибір лексичного змісту курсу визначається його функціональністю: не слід перевантажувати лексичний мінімум великою кількістю синонімів або ускладнювати його за рахунок введення численних фразових дієслів з близьким значенням. Не слід зловживати лінгвістичною термінологією, оскільки часто слухачі літнього віку просто не розуміють, про що йдеться. Спрощення в даному випадку не тільки служить кращому запам'ятовуванню, а й допомагає впоратися зі страхом перед іноземною мовою.

У навчанні літніх слухачів Університету третього віку каменем спотикання виявляється короткострокова оперативна пам'ять. У цьому випадку ефективною виявляється методика циклічного повторення навчального матеріалу, коли матеріал кожного наступного заняття включає активне повторення вивченого матеріалу, що можна наочно продемонструвати на прикладі вживання дієслова to be як смислового,

коли, припустимо, літній слухач спочатку вчиться давати характеристику (I am a manager, I am Ukrainian), потім - описувати місце розташування (I am at home, I am from Ukraine) і зовнішність (I am slim), потім - стан та емоції (I am busy, I am sick). Така методика має своєрідний мнемонічний характер та сприяє довготривалому запам'ятовуванню мовного матеріалу.

Загалом, оскільки навчання літніх слухачів Університету третього віку, як правило, проходить у рамках інформальної освіти, навчальна програма має характеризуватись високим ступенем гнучкості та адаптивності під будь-які мовні потреби.

Внаслідок цього небажано використовувати лише один підручник чи навчальний посібник, оскільки в деяких ситуаціях мовні інтереси у слухачів Університету третього віку можуть бути різними, а соціальний педагог-геронтовикладач може пропонувати і позапрограмний матеріал.

В рамках інформальної освіти часто немає регламентованої перевірки отриманих знань, оскільки навчання засноване насамперед на особистому інтересі, тому проміжне та підсумкове оцінювання можна проводити у вільній формі. Тестування виявляється не зовсім ефективним, оскільки письмові тести не відповідають цілям та завданням курсу, спрямованого на розвиток навичок усної комунікації. Літні студенти охоче та із задоволенням виконують такі завдання проміжного контролю, які безпосередньо пов'язані з практичним застосуванням іноземної мови, наприклад, у вигляді презентації або тематичного діалогу, рольової ситуації. Слухачі Університету третього віку рідко націлені на отримання того чи іншого офіційного документа чи свідоцтва на володіння мовним рівнем, тому підсумкове оцінювання має відбуватися у межах якоїсь

оцінної шкали, а визначатися тим, наскільки впевнено і комфортно слухач Університету третього віку почувається при усному спілкуванні.

Таким чином, викладання англійської мови людям літнього віку в рамках інформального навчання має свою специфіку, пов'язану віковими та психологічними особливостями слухачів Університету третього віку. Правильно поставлена мета визначає засоби, які, у свою чергу, не можуть бути жорстко регламентованими, а являють собою рухомий і гнучкий комплекс підходів і методик, орієнтованих, передусім, на практичне оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування.

Висновки до другого розділу.

Зміст геронтоосвітньої діяльності включає: емоції, відчуті людиною літнього віку в ході діяльності; осмислення отриманої інформації; власну оцінку якості діяльності. У геронтоосвітній діяльності літня людина реалізує свої устремління, втілення власної життєвої позиції, знаходить нові життєві цілі. Геронтоосвітня діяльність дозволяє людям літнього віку зберігати почуття самоідентичності, відчувати стан творчого піднесення, самореалізації.

Передумовами вивчення комунікативно-адаптивної компетенції є психолого-фізіологічні особливості слухачів Університету третього віку – літніх людей: загальне зниження когнітивних функцій, легка психологічна збудливість, підвищена тривожність, переживання кризи виходу пенсію, втрата соціальних зв'язків. Комунікативно-адаптивна компетенція літньої людини визначає її здатність застосовувати та адаптувати наявний

соціальний і комунікативний досвід по відношенню до вже сформованих соціальних зв'язків, а також по відношенню до розширення соціального кола спілкування, що склалося, в процесі активного включення в соціальне середовище при орієнтації на нову культуру на основі позитивного змісту життя людини, пов'язаного з новими планами та спрямованого на самоактуалізацію у різних видах діяльності. Створення середовища для успішного оволодіння іноземною мовою, забезпечення індивідуально-особистісного характеру навчання, актуалізація духовних потреб людини літнього віку, орієнтація на ціннісно-смислові зміни її суб'єктності забезпечує вільний вибір стратегії старіння, підвищення якості життя.

ВИСНОВКИ

Визначальними мотивами слухачів літнього віку Університету третього віку є прагнення до самовираження та досягнення успіхів у праці, мотиви поваги та визнання, особиста зацікавленість.

Інноваційні підходи у галузі методики викладання іноземних мов завжди викликають підвищений інтерес. Особливо актуальним це стає у наш час, що характеризується зростанням затребуваності знання іноземних мов для успішного розвитку особистості.

У ході вивчення комунікативно-адаптивної компетенції були також виділені її основні функції: комунікативна (встановлення соціальних зв'язків, вибір ефективних стратегій мовної поведінки), соціалізаційна (освоєння атрибутів нової культури, нових соціальних ролей та поведінкового репертуару), аксіологічна (ціннісно-орієнтована) подолання психологічного дискомфорту в новому середовищі, досягнення позитивного психоемоційного стану, просування в системі соціальної стратифікації, набуття ним певного соціального статусу в новому середовищі. В основі комунікативно-адаптивної компетенції лежить потреба слухачів Університету третього віку у ресоціалізації шляхом адаптації наявних ресурсів.

У результаті докладного вивчення структури комунікативно-адаптивної компетенції слухачів літнього віку нами було виділено такі її компоненти: психологічний, аксіологічний, когнітивний, соціальний. Для вимірювання ефективності сформованості комунікативно-адаптивної компетенції було виділено такі показники: показник психологічної готовності (схильність особистості мобілізувати свої внутрішні сили для здійснення діяльності); ціннісно-орієнтований показник (орієнтуючись у широкому спектрі соціальних цінностей, індивід обирає ті з них, які найбільш тісно пов'язані з його потребами); соціокультурний показник (адаптація до змінних культурних парадигм, розширення соціальних

зв'язків); поведінковий показник (здатність та бажання вирішувати нові завдання); показник самоорганізації (здатність самостійно ставити цілі та діяти відповідно до них, зберігаючи адекватну критичну позицію по відношенню до самого себе, здатність передбачати результати дій до їх виконання, самостійно будувати стратегію досягнення цілей відповідно до внутрішніх особистісних смислів); коефіцієнт розумової продуктивності (здатність концентруватися, абстрагуватися від зовнішніх умов); показник роботи пам'яті (здатність запам'ятати та відтворити матеріал).

Модель формування комунікативно-адаптивної компетенції при навчанні людей літнього віку іноземної мови в гетерогенних групах Університету третього віку включає наступні компоненти:

- структурно-змістовний рівень (відбиває компоненти та функції комунікативно-адаптивної компетенції);

- методологічний рівень (розкриває партисипативний підхід, умови та принципи формування комунікативно-адаптивної компетенції);

- критеріально-оцінний рівень (описує показники та рівні сформованості комунікативно-адаптивної компетенції, включає характеристику рівнів сформованості комунікативно-адаптивної компетенції людей похилого віку);

- організаційно-практичний рівень (включає засоби та методи формування комунікативно-адаптивної компетенції);

- результативний рівень, що відображає результативну та статистичну складові.

До герагогічних умов удосконалення процесу формування комунікативно-адаптивної компетенції слухачів літнього віку під час навчання іноземної мови ми відносимо:

- орієнтація на нову культуру благополучного старіння на основі позитивного змісту життя людини, пов'язаного із самоактуалізацією себе в ході геронтоосвітньої діяльності з вивчення іноземної мови;

- створення середовища для успішного оволодіння іноземною мовою, актуалізація духовних потреб людини літнього віку, що забезпечує вільний вибір стратегії старіння, підвищення якості життя, створює умови для успішної вторинної соціалізації;

- забезпечення індивідуально-особистісного характеру навчання іноземної мови слухачів Університету третього віку з орієнтацією на їх ціннісно-смислові зміни суб'єктності та якості життя, а також урахування фізіологічних особливостей та індивідуального стилю навчання, що забезпечує зниження тривожності та спростування стереотипу про дефіцитарність когнітивної сфери людей літнього віку.

Результати та висновки магістерської роботи роботи спрямовані на вдосконалення процесу формування комунікативно-адаптивної компетенції людей літнього віку. Проведене дослідження не вичерпує всіх питань, пов'язаних з формуванням комунікативно-адаптивної компетенції слухачів Університету третього віку у процесі навчання іноземної мови. Будучи багатоаспектною проблемою, вона вимагає подальших дослідницьких пошуків. Перспективним є пошук і обґрунтування нових методів і підходів навчання людей літнього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапова О. Старіти? Немає часу! : Метод. посіб. для освіт. роботи з людьми літ. віку. Київ : ПП «Золоті ворота», 2014. 120 с.

2. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с.

3. Ассонов Д., Хаустова О. Розвиток концепції резилієнсу в науковій літературі протягом останніх років. *Психосоматика і загальна медична практика*. 2019. Т. 4, № 4. URL: https://doi.org/10.26766/pmgp.v4i3-4.219 (дата звернення: 08.02.2024).

4. Бебик В., Куйбіда В., Мякушко Н. Сталий розвиток і соціальна глобалістика : навч. посіб. Київ: Талком, 2022. 171 с.

5. Бебик В., Мякушко Н. Соціальна політика і соціальна безпека в умовах формування інформаційного суспільства. *Гілея: науковий вісник*. 2018. № 131. С. 360–364.

6. Бень О., Бриндзак О. Особливості соціальної адаптації літніх людей у геріатричних установах України та Польщі. *Український соціум*. 2017. № 4 (63). С. 35–44.

7. Бех І. Теоретико-прикладний сенс компетентнісного підходу в педагогіці. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2 (63). С. 26–31.

8. Бліхар В. Ієрархія цінностей як життєво значима засада формування особистості. *Військово-науковий вісник*. 2020. № 13. С. 198–207.

9. Буряченко О. Пенсійна система України: еволюція розвитку. *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2015. № 15. С. 127–135.

10. Вікторова Л. , Захуцька О. Система іншомовної підготовки дорослих в умовах глобалізації освіти. *Науковий журнал «Міжнародний*

філологічний часопис» (Науковий вісник НУБіП України. Серія: Філологічні науки). 2018. № 263. С. 165 – 172.

11. Винокур Б. Особливості життєвих настанов у людей похилого віку в залежності від рівня психологічного благополуччя: кваліфікаційна робота, освітньо-кваліфікаційний рівень - бакалавр. Київ, 2020. 74 с.

12. Власова О. Соціальні здібності як чинник успішної післятрудової соціалізації людини. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2014. № 1. С. 18–22.

13. Голденблат М. А. Особливості формування сучасної системи надання соціальних послуг: українські реалії. *Науковий журнал «ΛΟΓΟΣ. Мистецтво наукової думки»*. 2018. № 1. С. 12–14.

14. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.

15. Дуля А. Соціальна робота з людьми похилого віку. Актуальні *питання соціальної роботи* : навч. посіб. / ред.: О. Епель, Т. Лях, І. Силантьєва. Ужгород, 2023. С. 218–237.

16. Житинська М. Соціально-психологічна підтримка людей похилого віку в умовах повномасштабної війни. *Освітологічний дискурс*. 2023. № 3 (42). С. 54–67. Заболотна Н., Омелянська В. Когнітивні стилі, творчі здібності та життєстійкість в структурі індивідуальності людини. Габітус. 2023. № 46. С. 134–138.

17. Зоська Я. Суспільство споживання та соціальні практики споживачів в Україні: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2011. 350 с.

18. Кабаченко Н., Семигіна Т. Особливості застосування екологічного підходу в практиці соціальної роботи. *Наукові записки НаУКМА: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2004. № 33. С. 73–79.

19. Каркач А. Роль освіти U3A у конструюванні соціальної ідентичності особистості у літньому віці в е-суспільстві. Психолого-*педагогічні координати розвитку особистості* : м-ли І Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 2 черв. 2020 р. Полтава, 2020. С. 107–110.

20. Каркач А., Кравченко О., Семигіна Т. Сучасні підходи до розуміння літніх людей як особливої соціальної групи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. № 2 (9). С. 77–90.

21. Каркач А., Семигіна Т. Цифрова компетентність людей похилого віку: специфіка, критерії сформованості та програма розвитку. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С. 50–56.

22. Касаткіна О. Розвиток комунікативної компетентності студентів на заняттях іноземної мови засобами комунікативних вправ. Проблеми *загальної та педагогічної психології : збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. 2004. Т. 6, № 5. С. 125–130.

23. Кіпень В. Люди поважного віку в Україні: потреби, цінності та взаємодія з органами влади : Аналіт. звіт. Вінниця : ФОП Дмитрієва С.О, 2019. 54 с.

24. Коваленко О. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку : психологічні аспекти : монографія. Київ : Ін-т обдар. дитини, 2015. 456 с.

25. Коваленко О. Особливості міжособистісного спілкування осіб похилого віку та їхня соціальна активність. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. III (29). С. 84–87.

26. Коваліско Н. Стратифікаційні порядки суспільства: концептуальні уявлення та досвід вивчення: монографія. Київ : Ін-т соціології НАН України, 2008. 240 с.

27. Когатько Ю., Полякова С. Соціальне відторгнення пенсіонерів: довоєнний стан та зміни внаслідок війни. *Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут"*. 2023. № 25. С. 7–14.

28. Крімер Б. Соціальна інтеграція осіб літнього віку в Україні як складова політики "активного старіння". *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 445–450.

29. Кухта М. Життєві перспективи особистості в структурі соціального потенціалу: проблемно-подієвий підхід. *Український соціум*. 2018. № 2 (65). С. 83–95.

30. Лисенко Ю. Динаміка соціалізації людей похилого віку у філогенезі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Педагогіка. Соціальна робота*. 2018. № 2 (43). С. 152–157.

31. Марущак О. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка*. 2016. № 11. С. 97–108.

32. Мацкевіч Ю. Особливості соціальної активності людей похилого віку. *Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки*. 2008. № 121. С. 77–82.

33. Населення України 2022. Київ: Держ. служба статистики України, 2023. 187 с.

34. Окорокова В. Моделювання як метод пізнання соціальної реальності. *Scientific Journal «ScienceRise»: Філософські науки*. 2018. № 7(48). С. 50–53.

35. Павленко В. В. Проблемні ситуації: поняття і типи. Нові *технології навчання* : Зб. наук. пр. Київ, 2014. С. 196–202.

36. Пернарівська Т. Особливості освіти дорослих у контексті вивчення іноземних мов. *Збірник наукових праць "Педагогічні науки"*. 2019. № 86. С. 146–150.

37. Піжук О., Муравйов В. Цифрове суспільство як нова парадигма розвитку цивілізації XXI століття. *Věda a perspektivy*. 2022. № 2 (9). С. 75–86.

38. Піменова О. Старіння людини в сучасних умовах: особливості та перспективи для активного довголіття. *Соціологічні студії*. 2019. № 2 (15). С. 30–34.

39. Піонтківська О. Роль соціальної підтримки у розвитку суспільної активності людей похилого віку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Т. 3, № 2. С. 177–181.

40. Про впровадження соціально-педагогічної послуги «Університет третього віку» : Наказ М-во соц. політики України від 25.08.2011 р. № 326.

41. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII : станом на 31 груд. 2023 р. *Голос України*. 2019. 27 квіт.

42. Про схвалення Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до 2022 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 11.01.2018 р. № 10-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 17 січ.

43. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя". *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 18.01.2024).

44. Рибак О. Цінності та ціннісні орієнтації, їхнє значення у розвитку особистості. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2017. № 1. С. 105–113.

45. Рижанова А. Соціально-педагогічний супровід соціалізації людей похилого віку в інформаційному суспільстві засобами соціокультурної діяльності. *Věda a perspektivy*. 2022. № 9 (16). С. 158–171.

46. Романова Н., Тимошенко Н. Спілкування з людьми похилого віку : метод. матеріали до тренінгу / ред. Н. Тимошенко. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоман., 2018. 152 с.

47. Салькова Т. Етапи розвитку пенсійної системи в Україні: Євроінтеграційний вектор. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2019. № 2 (66). С. 127–132.

48. Семигіна Т. Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів соціальної роботи: наскільки він можливий в Україні?. *Соціальна робота і сучасність: теорія та практика вирішення проблем учасників і постраждалих у збройних конфліктах*, м. Київ, 28 берез. 2019 р. Київ. С. 177–179.

49. Семигіна Т. Резилієнс (стресостійкість). *Сучасна соціальна робота*. Київ, 2020. С. 54–55.

50. Соціологи підрахували кількість населення в Україні: цифри невтішні. *УНІАН. Інформаційне агентство*. URL: https://www.unian.ua/society/skilki-lyudey-zaraz-zhive-v-ukrajini-sociologi-vrazili-ciframi-12282729.html (дата звернення: 11.01.2024).

51. Татенко В. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір : монографія. Київ : Міленіум, 2017. 184 с.

52. Титова Н. Використання партисипативного підходу у психолого-педагогічній підготовці педагогів професійного навчання. *World Science*. 2018. № 1(7(35). С. 38–44.

53. Тополь О. Старість у контексті соціальної роботи: монографія. Ніжин: Лук'яненко В. В., 2012. 307 с.

54. Чеботарьова І. Етимологія поняття компетентність в англомовних джерелах. *Наукові записки кафедри педагогіки. Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Комун. закл. "Харків. гуманіт.-пед. акад." Харків. обл. ради*. 2015. № 38. С. 278–291.

55. Чеботарьова І. Комунікативна компетентність: теоретичний аспект. *Наукові записки кафедри педагогіки. Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, Комун. закл. "Харків. гуманіт.-пед. акад." Харків. обл. ради*. 2014. № 36. С. 205–215.

56. Черняк Д. Концепція соціальних змін Петра Штомпки: теоретичні витоки, структурні елементи, значення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Соціологія. Психологія. Педагогіка*. 2006. № 24-25. С. 20–22.

57. Armitage A., Evershed J. and others. Teaching and Training In Lifelong Learning. Berkshire: Open University Press, 2012.

58. World report on Ageing and Health. *World Health Organization*. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/186463/9789240694811_eng.pdf;jsessionid=A818FAD52775072FC1E56C66DCA17D05?sequence=1 (дата звернення: 23.11.2023).

Схожість

Джерела з Інтернету 918

2	http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/download/70/72		0.59%
3	https://ua-referat.com/%D0%A4%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%	5 джерел	0.58%
4	https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/3445/materialyzbirnykcompressed.pdf	10 джерел	0.52%
5	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dysertatsiia_Kvitky-O.O..pdf	10 джерел	0.52%
6	http://www.ndu.edu.ua/storage/2023/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%BC%D0	9 джерел	0.51%
7	http://www.ndu.edu.ua/storage/2022/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BC%D0%B	13 джерел	0.48%
8	http://eprints.zu.edu.ua/29544	7 джерел	0.43%
9	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7957/1/%d0%9c%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%2	23 джерела	0.41%
11	http://srso.udpu.edu.ua/article/download/267086/263008	3 джерела	0.36%
12	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/29693/1/%d0%93%d0%b0%d0%ba%d0%bc%d0%b0%d0%bd_diss_	9 джерел	0.34%
13	https://dir.ukrintei.ua/view/okd/ed9cb3897bc609bf10164eddb557b7f9	33 джерела	0.34%
14	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/63456/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%bc%d	5 джерел	0.33%
15	https://vseosvita.ua/library/formuvanna-navcalno-piznavalnij-kompetentnosti-vihovanciv-u-procesi-vivcenna-informat	8 джерел	0.33%
16	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/40085/Osvita%20i%20nauka_2023.pdf?isAllowed=y&sequenc	4 джерела	0.33%
17	https://if.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/transformatsiia-osvity-v-konteksti-protsesiv-hlobalizatsii-vid-17.04.2	2 джерела	0.33%
18	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.08/dis_Tereschenko.pdf		0.32%
19	http://kafpppo.inf.ua/user-files/conf_20_09_2020.pdf		0.32%
20	https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2911	11 джерел	0.32%
21	http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7865/3/dis.pdf	9 джерел	0.31%
22	http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/11918/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d	3 джерела	0.31%

23	http://kafpppo.inf.ua/user-files/2019/zbirnyk_vseukr_conf_28_05_2019.pdf		0.31%
24	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/1920211120/Voronova/dis_Voronova.pdf		0.29%
25	https://i-soc.com.ua/assets/files/journal/specrada/dis_kukhta.doc	4 джерела	0.28%
26	https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/razovi_spec_vcheni_rady/df170532023/Poleshuk_dis.pdf	4 джерела	0.28%
27	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11065/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%ba%d0%b0_%d0%86%...		0.28%
28	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%9A_26.053.09/Vei_Zhiyuan.pdf		0.28%
29	https://lib.iitta.gov.ua/view/subjects/36.html	4 джерела	0.27%
30	https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2018/11/dis_Solar.pdf	4 джерела	0.27%
31	https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/4879/document.pdf	24 джерела	0.26%
32	http://eprints.zu.edu.ua/30311/1/dys_Kozachenko.pdf		0.26%
33	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1556/1/%d0%a0%d0%be%d0%bc%d0%b0%d0%bd%d1%87%d1%8	2 джерела	0.26%
34	http://lib.iitta.gov.ua/7174/1/svitoglyad_2011.pdf	5 джерел	0.26%
35	https://kpr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/160/2023/11/zbirnyk-vseukr.konf.-2023.pdf	14 джерел	0.26%
36	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7499/Tekhnolohii%cc%88-formuvannia-Soft-Skills-v-syste	5 джерел	0.26%
38	https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/08/Dysertatsiia-Beznosiuk_N.S..pdf	5 джерел	0.25%
39	https://eprints.oa.edu.ua/8615/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8E%D0%BA_dis.d	6 джерел	0.24%
40	http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_chukavina_ch.2_1526047380.pdf		0.24%
42	https://grani-print.dp.ua/index.php/jaysrt/issue/download/24/septem	18 джерел	0.23%
43	https://mgmedkoledg.kl.com.ua/wp-content/uploads/2024/04/Suchasna-sotsialna-robota.pdf	6 джерел	0.23%
44	https://naurok.com.ua/rozvitok-komunikativnih-umin-i-navichok-uchniv-u-procesi-vivchennya-angliysko-movi-101910	2 джерела	0.23%
45	https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/3928/3/%d0%a1%d1%96%d0%b2%d0%b0%d0%ba%20%d0%a1%d0...		0.23%
47	http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/39_1/visnuk_24.pdf	13 джерел	0.23%

48	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1819/1/%d0%94%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d0%...		0.23%
49	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Publicatsiyi/Statti/2018-19/Statti_TVSP_2018-2019.docx	6 джерел	0.23%
50	https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79697	2 джерела	0.23%
51	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/biblioteka/teatr_2020.pdf	13 джерел	0.22%
52	http://lib.iitta.gov.ua/721972/1/Zbirnyk_materialiv_konferentsii_07_05_2020.pdf	2 джерела	0.22%
53	https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Tolochko.pdf	8 джерел	0.22%
54	http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2023_Moskovets/Moskovets_dissertation_pass.pdf		0.22%
55	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Novini/Actualni%20problemi_konferentsiya/2020/XX/inkluzija20_1.pdf		0.22%
56	https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8079	3 джерела	0.22%
57	https://ivet.edu.ua/component/k2/item/download/5_113c5f58af9ea1264db29ea917141615		0.21%
58	http://www.enpuir.npu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/43404/Chzhou-Tintin_dis.pdf?isAllowed=y&sequen	2 джерела	0.21%
59	http://psychology.univer.kharkov.ua/1819news/Diss_oct/Diss_FOMENKO.pdf		0.21%
60	http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/dsrtcz-baczman.pdf		0.21%
61	http://library.tnpu.edu.ua/index.php/bibliography-lists/276-bib-lists-liter-19/2663-sitkar-2		0.21%
63	http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Zahyst/10/dis_yun.pdf	3 джерела	0.2%
64	https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/dysertatsiia_khandij-o.o.-1.pdf	2 джерела	0.2%
65	https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1696/dysertaciyanazdobuttyanaukovogostupenyadoktorayurydychnyhnau...		0.2%
66	https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/49754/3/%d0%94%d0%b8%d1%81%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b0%d1%8	6 джерел	0.2%
67	https://nakkkim.edu.ua/images/vidannya/Bibliotekoznavstvo_2_2023.pdf		0.2%
68	https://lib.iitta.gov.ua/view/year/2017.html	3 джерела	0.2%
69	http://pli.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-%D0%9F%D0%AE2020.pdf		0.2%
70	https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/01/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%B7-%D0%BD%D0%B0%D1%...		0.2%

71	https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24660		0.19%
72	http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/3428/1/%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0...		0.19%
73	http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3581?locale=uk	3 джерела	0.19%
74	https://www.univer.km.ua/sites/default/files/%D0%90%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86...		0.19%
75	https://abstracts.donnu.edu.ua/article/download/9734/9657	11 джерел	0.19%
76	http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/bp/hs-files/hs-2019-5.pdf	5 джерел	0.18%
77	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.19/Korochinska_2604.pdf		0.18%
78	http://nubip.edu.ua/sites/default/files/u178/zbirnik_psihichne_zdorovya_13_zhovtnya.pdf	10 джерел	0.18%
79	https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/29958/1/%d0%a8%d0%b5%d1%8f%d0%bd_%d0%b4%d0%b8%d1%81_20...		0.18%
80	https://pdfslide.tips/documents/oe-oe43-oe.html		0.18%
81	http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3297/1/3517_IR.pdf		0.18%
82	http://mdu.in.ua/Nauch/Konf/Dyskurs_2013.pdf	4 джерела	0.18%
83	https://uu.edu.ua/plan_of_scientific_measures		0.18%
84	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/678607/mod_resource/content/1/%D0%91%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0%...		0.18%
85	http://www.psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/1_2022/1_2022.pdf		0.18%
86	https://lib.iitta.gov.ua/738662/1/metodyky_psykholohichnoho_suprovodu_uchasnykiv_osvitnoho_protsesu_v_umovakh_viiny.pdf		0.18%
87	https://dspace.pdau.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3be766e7-49ba-487e-9ccc-cff5f54b8c9a/content		0.18%
88	https://allbest.ru/o-3c0b65635b3bc68a5c53b88421306d27-3.html		0.18%
89	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/525156/mod_folder/content/0/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%...	2 джерела	0.17%
90	https://if.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%...	3 джерела	0.17%
91	https://ddpu.edu.ua/images/stories/news/specrada/19200320/Spivak/spivak.pdf		0.17%
92	https://uu.edu.ua/upload/universitet/normativni_documenti/Osnovni_oficiyni_doc_UU/Osvitnya_d_t/Polozh_pro_vipu...	3 джерела	0.17%

93	http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/15097/3/dis%20%d0%bc%d1%83%d1%80%d0%b0%d1%88%d0	10 джерел	0.17%
94	http://eprints.zu.edu.ua/37816		0.17%
95	http://er.ucu.edu.ua/handle/1/1706		0.17%
96	http://visnyk-nadu.academy.gov.ua/issue/download/12665/6640	11 джерел	0.17%
97	https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/81753/3/Androsova_Masters_thesis.pdf		0.17%
98	https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/89857/1/Bahatenko_bak_rob.pdf.		0.17%
99	http://pytannya-osvity.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/08/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B...		0.17%
100	https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5926/1/60-64-PB.pdf		0.17%
101	https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Specializovani_vcheni_radi/Francuz/Francuz_dis.pdf		0.17%
102	http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/30620/Bibliohrafichni%20Pokazhchyky%20Drukovanykh%20P	3 джерела	0.17%
103	https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2021/09/I-Conference-September-21-24-2021-Boston-USA.pdf		0.17%
105	https://docplayer.net/78623014-Naukoviy-chasopis-nacionalnogo-pedagogichnogo-universitetu-seriya-5-pedagogichn	4 джерела	0.16%
106	http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/43486/mod_resource/content/2/Lektsiyi.pdf	12 джерел	0.16%
107	https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/%D0%94_26.053.23/Martyniyk.pdf		0.16%
108	http://oldconf.neasmo.org.ua/node/523	2 джерела	0.16%
109	https://bsa.edu.lv/wp-content/docs/science/book/Law_Innovations/Law_Innovations_2020_2_30.pdf		0.16%
110	http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/download/5809/5842/5844	2 джерела	0.16%
111	http://referatu.com.ua/referats/7569/171386/?page=1	3 джерела	0.15%
112	https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/43408/Khu-Tintin_dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	13 джерел	0.15%
113	http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/magistr-visnuk/mag_visn_17_25.pdf	17 джерел	0.15%
114	http://umo.edu.ua/images/content/spec_rada/raz_spec_rad/DF26_455_015/%D0%94%D0%A4_26.455.015_%D0%A2%D0%90%D...		0.15%
115	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/198/1/220_Zbirnik_Naukovih_prac.PDF	2 джерела	0.15%

116	https://law-review.sumdu.edu.ua/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-19-2019/?lang=en		0.15%
117	https://ivet.edu.ua/images/Journals_IPTO/TMPO/TMPO_13_2017.pdf		0.15%
118	http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/90/90_2022.pdf		0.15%
119	http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/63/part_2/63-2_2019.pdf		0.15%
120	https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/123456789/1764/%d0%94%d0%be%d1%86.%d0%93%d0%be%d0%bb%	2 джерела	0.15%
122	https://zh.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/08/konferentsiia_2023_zbirnyk.pdf		0.15%
123	https://65f9e75c-bd0c-4fc5-8538-973aa1fc3db8.filesusr.com/ugd/6235c0_5dca69a7acd24f7281c6717ab5c1cebd.pdf	6 джерел	0.14%
124	https://dspace.bdpu.org/bitstream/123456789/572/3/Martynenko%20O.%20Naukova%20robota%20studentiv%20spetsial%ca...		0.14%
125	https://irlykhuml.univer.km.ua/server/api/core/bitstreams/4246849b-309f-428a-9d1d-6a7e65d074c5/content		0.14%
126	https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79696		0.14%
127	http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/16040		0.14%
128	https://fld.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/zbirnyk-stud.-konf.-2023-25.04.23-.pdf		0.14%
129	https://library.nusta.edu.ua/hertz/bibliograf-pokazchik/bibl_pokazhchik_2022.pdf	3 джерела	0.14%
130	http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_shevchenko_s.v.-compressed_1538156042.pdf		0.14%
131	https://nuou.org.ua/assets/dissertations/diser/diser-kostiv.pdf		0.14%
132	https://www.psyh.kiev.ua/index.php?title=%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D0%BA_%D0%9A.%D	5 джерел	0.14%
133	https://isg-konf.com/wp-content/uploads/2023/12/WORLD-TRENDS-REALITIES-AND-ACCOMPANYING-PROBLEMS-OF-DEVELOPME		0.14%
135	https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/%D0%97%D0%B1i%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2018_%D0%A1%D0%...		0.14%
136	https://isg-konf.com/wp-content/uploads/XIV-Conference-21-24-BilbaoSpain-book.pdf		0.14%
137	http://eprints.zu.edu.ua/37867/1/%D0%A2%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D	4 джерела	0.14%
138	https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19916/1/Suetnov_262-351.pdf		0.13%
139	http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/14437	9 джерел	0.13%

140	http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74799		0.13%
141	http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/3574/3/3782_IR.pdf		0.13%
142	http://perspectives.pp.ua/index.php/np/issue/download/7/35		0.13%
143	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/3014/%d0%94%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%ba%d1%8	2 джерела	0.13%
144	https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/issue/download/12/12		0.13%
145	http://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6416/3/%d0%ba%d0%be%d0%bb_%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be_%d0%...		0.13%
146	http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15928/diss_Kushnir_diss.docx?isAllowed=y&sequence=4		0.13%
147	http://eprints.zu.edu.ua/33758/1/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%20%D0%9B%D1%9...		0.13%
148	http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/29426		0.13%
149	https://uaped.com/files/----------.doc	9 джерел	0.13%
150	http://rshu.edu.ua/images/afto/disert_roshcheniuk.pdf		0.13%
152	http://elibrary.kubg.edu.ua/view/year/2009.html	2 джерела	0.13%
153	http://www.soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2016/71/71_2016.pdf		0.13%
154	https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8386?show=full	8 джерел	0.13%
155	https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/56930		0.13%
156	http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/2518/1/%d0%9c%d0%90%d0%93%d0%86%d0%a1%d0%a2%d0%95%d0%...		0.13%
157	https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/issue/download/23/23		0.13%
158	http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/5427/1/%d0%9f%d1%81%d0%b8%d1%85%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b3...		0.13%
159	http://moodle2.snu.edu.ua/pluginfile.php/236810/mod_folder/content/0/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D0%B5%D1%94	2 джерела	0.13%
160	http://ipk.edu.ua/journal/El-librari/Posibnik/Lukashevitsh%20Semiga%20Soz-Pobota%202007.pdf		0.13%
161	http://eprints.zu.edu.ua/33445/1/%D0%AF%D0%BA%20%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0%D1%82%D0%B8_%D1%81	10 джерел	0.12%
162	https://docplayer.net/71562801-Ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-hmelnickiy-nacionalniy-universitet-shpichko-inna	11 джерел	0.12%

163	http://nm2.univd.edu.ua/download/130794	2 джерела	0.12%
164	https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/8117?mode=full	10 джерел	0.12%
165	https://card-file.onaft.edu.ua/bitstream/123456789/17566/1/Aktualni_aspekty_poglyad_molodi_2021.pdf	7 джерел	0.12%
166	http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/humanitas/issue/download/41/43		0.12%
167	https://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/diser/fedosenko/fedosenko_diser.pdf		0.12%
168	http://ephsheir.phdpu.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/6059/Perspektyvy_rozvytku_suchasnoi_psycholohii%209_2021.pd...		0.12%
169	https://ouci.dntb.gov.ua/works/9jGYVkV7	3 джерела	0.11%
170	https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11880/2/%d0%91%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%81%d0%b5%d0	11 джерел	0.11%
171	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55386/1/monogr_disert%20Dzhuhan%20R2.pdf		0.11%
172	http://feb.tsatu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/Zbirnik-konferentsiyi-PUA-25-bereznya-2020-r..pdf	8 джерел	0.11%
173	https://rcf.khadi.kharkov.ua/fileadmin/F-HIGHWAY/%D0%9C%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%D0%B2_%D0%BA%D	10 джерел	0.11%
174	http://eprints.zu.edu.ua/3784/1/%D1%82%D0%BE%D0%BC_2.pdf		0.1%
175	https://dspace.bdpu.org/xmlui/bitstream/handle/123456789/3798/KVALIFIKATSIINA%20ROBOTA_POKT_2021.pdf	3 джерела	0.1%
176	http://referatu.com.ua/referats/7569/175244	6 джерел	0.1%
177	http://ojs.nusta.edu.ua/index.php/ojs5/article/view/200	2 джерела	0.1%
178	https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/26945/3/%D0%93%D0%B0%D0%B2%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B5%D0%BD	4 джерела	0.1%
179	http://novovorontsovka-osvita.edukit.kherson.ua/Files/downloads/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0	10 джерел	0.1%
180	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/525156/mod_folder/content/0/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%	3 джерела	0.1%
181	https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2640/1/%d0%91%d1%96%d0%bb%d0%be%d1%83%d1%81%20.pdf		0.1%
182	http://er.ucu.edu.ua/handle/1/1711	8 джерел	0.1%
183	https://lib.iitta.gov.ua/735000/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A2%D0%B5%D1%80%...		0.1%
184	https://megapredmet.ru/1-53257.html	2 джерела	0.09%

185	https://dspace.bdpu.org/xmlui/bitstream/handle/123456789/249/Karapetrova%20O.V.%20Psykholohichnyy%20suprov	5 джерел	0.09%
186	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/7595/Voitkiv-O.V.-Ps1-B19z-free.pdf?isAllowed=y&sequenc	7 джерел	0.09%
187	http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/10773/3/12.pdf	8 джерел	0.09%
189	https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/issue/download/16-18.10.2022/137	4 джерела	0.09%
190	https://ev.fmm.kpi.ua/article/view/278407	3 джерела	0.09%
191	https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21297/3/dynamika_trening.pdf	11 джерел	0.09%
192	http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4508/Hakalo-M.V.-KorOs1-M19z-free.pdf?isAllowed=y&se	10 джерел	0.09%
193	http://lib.iitta.gov.ua/720210/1/2_%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%BB%20%D1%96%D0%BD%D1%82	10 джерел	0.09%
194	https://journals.uran.ua/swe/article/view/296688		0.09%
195	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1507/%d0%9a%d0%b0%d1%80%d0%bf%d0%b5%d0%bd%d0%ba...		0.09%
196	http://virtus.conference-ukraine.com.ua/Journal10.pdf	2 джерела	0.09%
197	https://docplayer.net/82928862-Informaciya-yazyk-intellekt-nauchno-tehnicheskiy-zhurnal-osnovan-v-oktyabre-1967-	11 джерел	0.09%
198	http://library.uipa.edu.ua/images/data/zbirnik/37/12ytvcfe.pdf	2 джерела	0.09%
199	http://eprints.zu.edu.ua/12530/1/%D0%93%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%BD%D0%B0%20.pdf	5 джерел	0.09%
201	https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/05/Science-theory-and-ways-to-improve-methods.pdf		0.08%
203	http://repository.khpa.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2923/1/%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d	3 джерела	0.08%
204	http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/download/3319/3367	7 джерел	0.08%
205	https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/115/simple-search?filtername=dateIssued&filterquery=%5B2000+TO+2009	7 джерел	0.08%
206	http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/45639/3/drz_dys.pdf	9 джерел	0.08%
207	http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/46197	12 джерел	0.08%
209	https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/3381/metodychkadyplomnarobotamagistr211veterynarnamedycy	2 джерела	0.08%
210	http://moodle2.snu.edu.ua/pluginfile.php/236810/mod_folder/content/0/%D0%A0%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2	8 джерел	0.08%

211	https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/43380/1/%d0%9a%d0%a0%20%d0%bc%d0%b0%d0%b3%d1%96%d1%81%d1%82%d...		0.08%
212	http://academy-journals.in.ua/index.php/visnyk/article/download/565/506	3 джерела	0.08%
213	https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/diser_Palagnuk_%d1%81%d0%b0%d0%b9%d1%82.pdf		0.08%
214	http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/5062/%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b5%d1%82%20%d0%a2%d0%95%...		0.08%
215	http://www.e-bwn.com/wp-content/uploads/2018/12/2018_09_03.pdf	2 джерела	0.08%
216	http://pev.kpu.zp.ua/journals/2021/5_28_ukr/%d0%9f%d0%95%d0%92%20%e2%84%965(28)_2021.pdf		0.08%
217	http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24324/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%B0%D0%BA_%20%D0%B4%D0%B8%...		0.08%
218	http://www.apfs.nuoua.od.ua/archive/38_2022/38_2022.pdf	8 джерел	0.08%
219	http://repository.gnpu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1953/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%...	7 джерел	0.08%
220	https://psy.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/17/materialy_konferenczyi_2010.pdf		0.08%
221	https://kzgizh.knukim.edu.ua/images/studentu/atestatsiya/2024/smetanenko_v_b.pdf	3 джерела	0.08%
224	https://vo.uu.edu.ua/pluginfile.php/525156/mod_folder/content/0/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%...	4 джерела	0.07%
225	http://st-shop.informsvit.com.ua/show_subj.php?user=301&subj=%CF%CE%D0%B2%C2%CD%DF%CB%DC%CD%C8%C9+%C0%C...		0.07%
227	http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6376/Kynal%20A.Yu.%20dis.pdf?isAllowed=y&sequence=1	3 джерела	0.07%
228	http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9190/1/%d0%9f%d0%b5%d0%bb%d1%8c%d1%82%d0%b5%d0%bd%...		0.07%
229	https://ir.library.knu.ua/server/api/core/bitstreams/7ec2dd94-bb22-4fd8-9c08-bf645dee3047/content	6 джерел	0.07%
230	http://info.dgu.edu.ua/bitstream/123456789/399/3/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92...		0.07%
231	http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10302/1/%d0%98%d0%b1%d1%80%d0%b8%d1%88%d0%b8%...	3 джерела	0.07%
232	https://docplayer.net/67621896-Formuvannya-pedagogichnoyi-maysternosti-maybutnih-uchiteliv-fizichnogo-vihovan...	10 джерел	0.07%
233	http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12941/1/%d0%a8%d0%9a%d0%9e%d0%9b%d0%ac%d0%9d%d0%98%...		0.07%
234	http://lib.iitta.gov.ua/712691	2 джерела	0.07%
235	https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/34147/1/181_Drabyk%20Liubov%20Olehivna.pdf	7 джерел	0.07%

236	http://nm2.univd.edu.ua/download/111608	6 джерел	0.07%
237	https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/academicdepartment/kafedra-pidpryyemnyctva-i-prava/zvitnaukapip20...	3 джерела	0.07%
238	https://nadpsu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/sbirnik_1_2017_vtn.pdf		0.07%
239	https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/SOCIOLOGIA_SL_2006.pdf	2 джерела	0.07%
240	http://pytannya-osvity.knlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B...		0.07%
241	http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/13370/1/%d0%9c%d0%b0%d0%b3.%d1%80%d0%be%d0%b1%d0%be%d1%...		0.07%
242	https://archive.interconf.center/index.php/2709-4685/issue/download/19-20.08.2021/119	3 джерела	0.07%
243	http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya-chihancova_1630334534.pdf	2 джерела	0.07%
244	http://www.bokov.net.ua/index.php/index.php?pages=2&act=6&id=15197	2 джерела	0.07%
245	http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/285/1/%d0%9f%d0%92-1-2017--%d0%b2%d0%b5%d1%80%d1%81%d1%8...		0.07%
246	https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/42781/3/Tokmakova_bakalavr.pdf	3 джерела	0.07%

Джерела з Бібліотеки 41

1	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1015911174	**Навчальний заклад**: Open International University of Hur...	7 Джерело	2.58%
10	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1015972775	**Навчальний заклад**: Open International University of Hur...	4 Джерело	0.4%
37	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1015700911	**Навчальний заклад**: Open International University of Hur...	2 Джерело	0.25%
41	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1014301950	**Навчальний заклад**: Open International University of Hur...	6 Джерело	0.24%
46	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1015700769	**Навчальний заклад**: Open International University of Human Deve...		0.23%
62	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1016043351	**Навчальний заклад**: Open International University of Human Deve...		0.21%
104	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1014367427	**Навчальний заклад**: Open International University of Hur...	5 Джерело	0.16%
121	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1016104258	**Навчальний заклад**: Open International University of Hur...	5 Джерело	0.15%
134	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1016000304	**Навчальний заклад**: Open International University of Human Deve...		0.14%
151	**Студентська робота**	ID **файлу**: 1015804915	**Навчальний заклад**: Open International University of Human Deve...		0.13%

188	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1015877982**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.09%**
200	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1004267229**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.09%**
202	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1010762864**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.08%**
208	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1016106781**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.08%**
222	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1015475592**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.07%**
223	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1015879014**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.07%**
226	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1004245777**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.07%**
247	**Студентська робота**	ID **файлу**: **1004245824**	**Навчальний заклад**: **Open International University of Human Deve...**	**0.07%**